

Partners in Quality Research BV
Weteringschans 124
1017 XT Amsterdam
Tel: 00 31 (0)20 - 627 34 00
E-mail: info@pqr-research.nl
Internet: <http://www.pqr-research.nl>

"ALS HET ZO MAKKELIJK ZOU ZIJN, DAN WAS HET ALLANG OPGELOST"
een kwalitatief onderzoek onder Nederlanders over internationale samenwerking

In opdracht van:

NCDO – De Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame
Ontwikkeling

te

AMSTERDAM

PQR Research
Weteringschans 124
1017 XT Amsterdam

Tel.   00 31 (0)20 - 627 34 00
Fax   00 31 (0)20 - 627 35 37
E-mail   info@pqr-research.nl
Internet   <http://www.pqr-research.nl>

Amsterdam, februari 2010
Projectnummer: 2174

PQR Research is ISO 20252 gecertificeerd en ISO lid van de Markt Onderzoek Associatie (MOA) en de European Society for Opinion and Marketing Research (ESOMAR). Op alle onderzoeksprojecten is de ICC/ESOMAR-code van toepassing (International Code of Marketing and Social Research Practice).

INHOUD	PAGINA
1. INLEIDING	
1.1 Achtergrond en doel van het onderzoek	6
1.2 Methode van onderzoek en steekproef	7
1.3 Algemeen	9
1.4 Opbouw rapport	9
2. RESULTATEN	
2.1 De maatschappij	
2.1.1 Houding	12
2.2 Ontwikkelingssamenwerking in het leven van de burger	
2.2.1 Inleiding	13
2.2.2 Associaties	14
2.2.3 Definitie van ontwikkelingssamenwerking	16
2.2.4 Gevoel en betrokkenheid ontwikkelingssamenwerking	17
2.2.5 Beeld en beeldvorming ontwikkelingssamenwerking	21
2.2.6 Verandering houding en beeld door de jaren heen	22
2.2.7 Nut en noodzaak van ontwikkelingssamenwerking	23
2.2.8 Belang van ontwikkelingssamenwerking	24
2.2.9 Hoe moet ontwikkelingssamenwerking uitgevoerd worden	25
2.2.10 Invloed belevingswereld op houding en urgentie	27
2.2.13 Toekomstvisie en de oplossing	28
2.2.14 Terminologie: Internationale Samenwerking	29
2.3 Wie doet wat & wie moet wat doen	
2.3.1 Rol overheid en politiek	31
2.3.2 Rol ontwikkelingsorganisaties	33
2.3.3 Rol bedrijfsleven	34
2.3.4 Eigen rol burger	35
2.3.5 Samenhang partijen en rollen	38
2.4 Feitenkennis over ontwikkelingssamenwerking	
2.4.1 Kennis over budget	39
2.4.2 Kennis over resultaten	40
2.4.3 Hoe verkrijgt men kennis	41

2.4.4	Hoe wil men op de hoogte raken van ontwikkelingssamenwerking	42
2.4.5	Millenniumdoelen	43
2.5	Verhouding kennis, houding en gedrag	
2.5.1	Relatie en beïnvloeding kennis, houding en gedrag	46
3.	SAMENVATTING EN CONCLUSIES	
3.1	Samenvatting	
3.1.1	Ontwikkelingssamenwerking in het leven van de burger	48
3.1.2	Persoonlijke betrokkenheid	48
3.1.3	Wie doet wat en wie moet wat doen	49
3.1.4	Feitenkennis	49
3.1.5	Kennis, houding en gedrag	49
3.2	Conclusie en discussie	50
BIJLAGEN:		
	Checklist	52
	Respondentenoverzichten	57

HOOFDSTUK 1
INLEIDING

1.1 Achtergrond en doel van het onderzoek

De Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO) doet regelmatig onderzoek naar de betrokkenheid van Nederlanders bij internationale samenwerking.¹ NCDO laat jaarlijks onder andere de Barometer Internationale Samenwerking uitvoeren. Uit de Barometer Internationale Samenwerking 2009 komt een algemeen beeld naar voren van hoe het staat met de betrokkenheid van burgers bij ontwikkelingssamenwerking. Echter, het is niet bekend hoe de betrokkenheid van burgers bij ontwikkelingssamenwerking tot stand komt, welke verklaringen, motieven en achtergronden ten grondslag liggen aan deze betrokkenheid. NCDO heeft PQR gevraagd een kwalitatieve verdiepingsslag te leveren op de resultaten van haar Barometer Internationale Samenwerking 2009 door in te gaan op de motieven, de achtergronden, en de totstandkoming van de antwoorden.

In samenspraak met NCDO zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Het achterhalen van motieven, achtergronden, en de totstandkoming bij burgers van:
  - een positieve dan wel negatieve houding ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking.
  - de beoordeling van de geschiktheid van de diverse werkwijzen van ontwikkelingsorganisaties.
  - hun antwoord op de vragen: wat is het probleem, waar ligt de oplossing en wie moet het doen als het om ontwikkelingssamenwerking gaat.
  - hun bekendheid met de millenniumdoelen.
  - het zelf, al dan niet, actief zijn op het terrein van ontwikkelingssamenwerking.
  - hun mening over de hoogte van het overheidsbudget voor ontwikkelingssamenwerking.
- Het verklaren van de aangetroffen verschillen tussen
  - jongeren tot 30 jaar en 30-plussers.

---

¹ In dit document wordt de term ontwikkelingssamenwerking gehanteerd, omdat ontwikkelingssamenwerking de meest gangbare term bleek te zijn tijdens de groepsdiscussies.

- lager en hoger opgeleiden.
- Hoe komen burgers aan kennis over internationale samenwerking.
- Het verkrijgen van inzicht in mogelijke verbanden tussen kennis, houding en gedrag.

Bovenstaande onderzoeksvragen zijn in samenwerking met NCDO vertaald naar een gespreksleidraad (zie bijlage).

Dit rapport is geschreven om antwoord te geven op bovenstaande onderzoeksvragen.

1.2 Methode van onderzoek en steekproef

Gezien het karakter van het onderzoek is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksmethode, in dit geval voor groepsdiscussies. Bij dit type onderzoek wordt worden methodes gebruikt om het 'hoe' en 'waarom' van ervaringen, percepties en emoties bloot te leggen en heersende ideeën en meningen te leren kennen. In groepsdiscussies stimuleert de groepsinteractie de deelnemers tot het genereren van ideeën en meningen en tot een toelichting op de eigen houding en opvattingen.

In totaal zijn er vier groepsdiscussies van twee uur en dertig minuten gehouden met per groep 7 tot 8 respondenten. De groepsdiscussies vonden plaats in Amsterdam, in de onderzoeksruimtes van PQR. De respondenten zijn geworven uit Amsterdam en omstreken.

In totaal zijn er twee groepsdiscussies met lager opgeleiden en twee met hoger opgeleiden gehouden. Bij de indeling van de groepen is ook gezorgd voor een spreiding in werkzaamheid van de respondenten. Per opleidingsniveau is er gekozen voor een groep met jongeren van 18 tot 30 jaar en een groep met 30 plussers van 31 tot 65 jaar.

In overleg met NCDO, is per groep gekozen voor de volgende steekproefsamenstelling:

- spreiding naar geslacht: 50% mannen en 50% vrouwen
- spreiding in houding ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking
- spreiding in werkzaamheid (deeltijd, voltijd, niet werkend, studierend)
- spreiding in 'etnische' afkomst
- spreiding in bezoek geloofsgemeenschap

De respondenten zijn geworven door een professioneel wervingsbureau waarmee PQR goede ervaringen heeft. Alle respondenten hebben een gepaste vergoeding ontvangen voor deelname aan het onderzoek. Een overzicht van de respondenten is opgenomen in de bijlagen.

1.3 Algemeen

Kwalitatieve methoden van onderzoek zijn verkennend en diagnostisch van aard en zijn bij uitstek geschikt voor het opsporen van onderliggende houdingen en motieven. De aandacht ligt op 'hoe- en waarom'-vragen en minder op 'wie- en hoeveel'-vragen. De resultaten dienen daarom beschouwd te worden als indicatief.

Waar in de rapportage is gekozen voor een stellende vorm, zoals 'men vindt...', is dit vooral om de leesbaarheid te bevorderen.

Het onderzoek vond plaats op 24 en 25 november 2009. Alle groepsdiscussies zijn via een gesloten video- en audiocircuit gevolgd door vertegenwoordigers van het NCDO.

De resultaten van dit onderzoek staan alleen ter beschikking van NCDO en de door haar gemachtigden.

Daar waar verschillen optreden in reacties en meningen veroorzaakt door verschillen tussen de respondenten is dit aangegeven. Hierbij is de volgende notatie gebruikt:

- JL – groep jongeren, lager opleidingsniveau
- OL – groep ouderen, lager opleidingsniveau
- JH – groep jongeren, hoger opleidingsniveau
- OH – groep ouderen, hoger opleidingsniveau

1.4 Opbouw rapport

Dit rapport is opgebouwd uit drie hoofdstukken. In hoofdstuk één wordt de achtergrond van het onderzoek behandeld. Hoofdstuk twee geeft de resultaten van de groepsgesprekken weer en is opgebouwd uit vijf delen.

- Het eerste deel (paragraaf 2.1) gaat kort in op wat er op dit moment speelt in de maatschappij in de ogen van de respondenten.
- Het tweede deel (paragraaf 2.2) gaat in op de rol van ontwikkelingssamenwerking in het leven van de burger en wat men van ontwikkelingssamenwerking vindt.

- In het derde deel (paragraaf 2.3) wordt er gekeken naar wie er betrokken zijn bij de uitvoering van ontwikkelingssamenwerking en naar wie er betrokken zouden moeten zijn in de ogen van de burgers. In deze paragraaf wordt ook de eigen rol van de respondenten tegen het licht gehouden.
- In het vierde deel (paragraaf 2.4) wordt nader ingegaan op de feitenkennis die men heeft over ontwikkelingssamenwerking en de beschikbare budgetten.
- In deel vijf (paragraaf 2.5) worden de gevonden verhoudingen tussen kennis, houding en gedrag uiteengezet.

Hoofdstuk 3 bestaat uit een samenvatting van de onderzoeksuitkomsten met een conclusie waarin de onderzoeksvragen worden beantwoord.

HOOFDSTUK 2
RESULTATEN

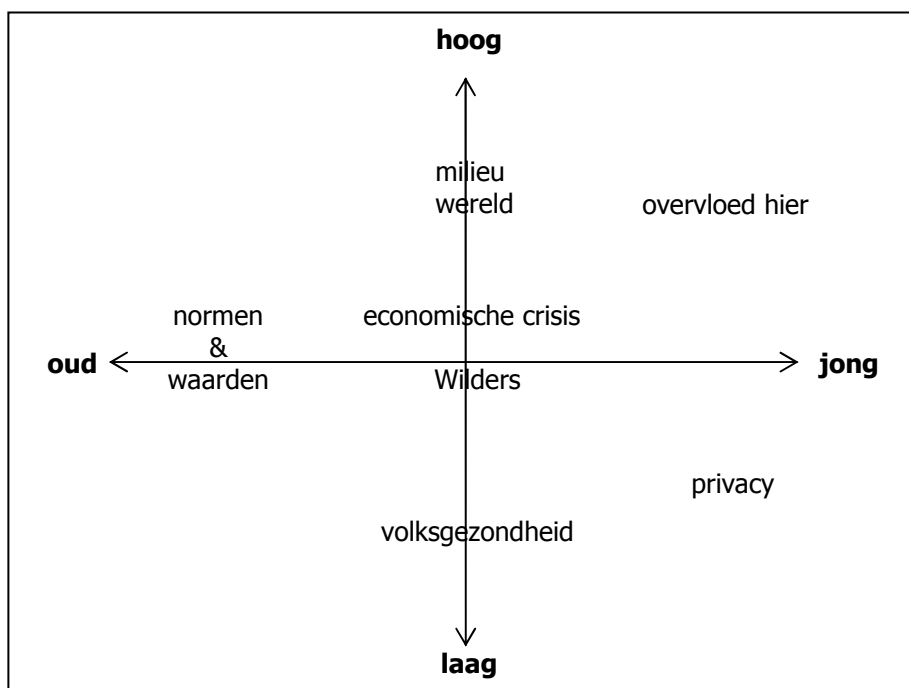
2.1 De maatschappij

2.1.1 Houding

Om te bepalen welke thema's belangrijk zijn in het dagelijkse leven van de respondenten, is de discussie begonnen met de vraag wat er nu zoal speelt in de maatschappij. Het beeld dat hierdoor ontstaat, geeft inzicht in de mate van belangrijkheid van internationale vraagstukken.

De verschillende groepen kijken verschillend tegen de maatschappij aan. Respondenten met een hogere opleiding plaatsen hun beeld van de maatschappij veel meer in een internationale/globale context. Voor lager opgeleiden liggen de problemen in de maatschappij dicht bij huis. Voor iedereen geldt echter dat de wereldwijde economische crisis een van de belangrijkste aspecten van de maatschappij op dit moment is. Ook het debat rond de verhoudingen tussen 'het westen' en 'de islam' houdt de gemoederen bezig, hetgeen door de respondenten wordt vertaald naar "Wilders" die het debat beheerst, en naar "problemen in de wijken". Voor ouderen spelen verzuim van het gedrag, agressie en een ieder voor zich mentaliteit een rol in het hedendaagse leven.

Hoger opgeleiden noemen vaker milieu en klimaat. Voor lager opgeleiden speelt volksgezondheid meer een rol. Onder lager opgeleide jongeren is ook privacy een gespreksonderwerp, met name in relatie tot internet en openbare controle systemen. Hoger opgeleide jongeren noemen eerder de hoge welvaart hier in relatie tot bijvoorbeeld Afrika.

2.2 Ontwikkelingssamenwerking in het leven van de burger

2.2.1 Inleiding

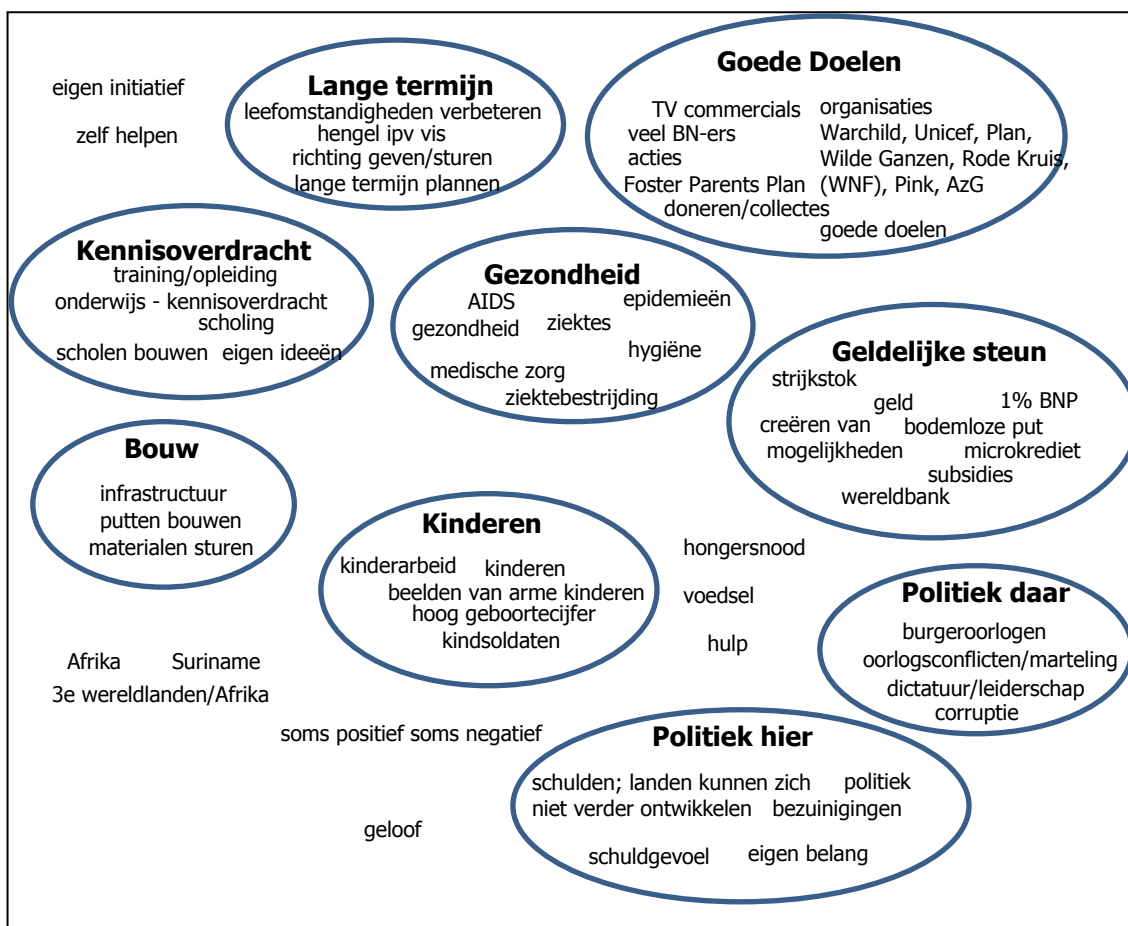
Het is in alle groepen opvallend hoe open de respondenten zijn over hun kennis, houding, gedrag en gedachten ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking. Vrijwel iedereen is genuanceerd in zijn oordeel en bereid om naar elkaar te luisteren om zich een goed oordeel te kunnen vormen. Slechts een enkeling heeft een vooringenomen standpunt dat men niet graag loslaat.

Wanneer men praat over ontwikkelingssamenwerking doet men dat vooral vanuit Nederland en Nederland als ontwikkelingswerker en slechts heel beperkt vanuit een breder internationaal perspectief.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op wat men weet en denkt over ontwikkelingssamenwerking en wat men er van vindt. Bij de meeste paragrafen wordt vooraf in een tekstblokje aangegeven wat de kern is van de bevindingen.

2.2.2 Associaties

De eerste associaties die opkomen bij het woord ontwikkelingsamenwerking zijn weergegeven in onderstaand schema.

(zie bijlage voor kopie in kleur met associaties per groep)

De associaties bij ontwikkelingsamenwerking zijn geclusterd op de volgende onderwerpen:

- **Gezondheid;** men constateert dat slechte gezondheidszorg en ziektes als AIDS een van de grootste problemen is in ontwikkelingslanden. Hygiëne en watervoorziening worden gezien als de belangrijkste voorwaarden om het probleem op te lossen.
- **Bouwwerkzaamheden;** het meest zichtbare aan ontwikkelingsamenwerking in de ogen van de respondenten zijn bouwwerkzaamheden op het gebied van scholen, waterputten en infrastructuur. Een enkeling noemt ook ziekenhuizen.

- **Kennisoverdracht;** kennisoverdracht en scholing worden gezien als de oplossing bij ontwikkelingssamenwerking. Het is de manier om mensen in armere landen zelfstandigheid te geven. Het zien bouwen van scholen is dan ook een logische zichtbare activiteit van ontwikkelingssamenwerking.
- **Ontwikkeling lange termijn;** ontwikkelingssamenwerking moet zeker niet uitsluitend hulp op korte termijn zijn, maar een duidelijke lange termijn visie hebben.
- **Maatschappelijk en politiek slechte omstandigheden daar;** dictaturen en corrupte regimes, strijd tussen stammen en bevolkingsgroepen en strijd om grondstoffen worden gezien als de grootste belemmeringen om landen langdurig te ontwikkelen.
- **Maatschappelijke en politieke omstandigheden hier;** men heeft vaak het gevoel dat problemen in arme landen zijn ontstaan doordat wij ze als koloniale macht hebben onderdrukt en leeggehaald en dat ontwikkelingssamenwerking gedeeltelijk ook een afkopen van een schuldgevoel is. Daarnaast speelt, zeker gevoelsmatig, dat donorlanden nog steeds regelmatig wat terug willen krijgen voor hun ontwikkelingshulp, dus handelen uit eigenbelang.
- **Steun via Goede Doelen;** bij ontwikkelingssamenwerking denkt men eerder aan activiteiten van Goede Doelen organisaties dan aan de overheid. Een bijdrage aan Goede Doelen is de manier voor burgers om betrokken te zijn bij ontwikkelingssamenwerking.
- **Geldelijke steun;** men ziet geldelijke steun alleen niet als de oplossing voor het probleem. In het verstrekken van microkredieten ziet men veel meer heil, omdat het betrokkenen direct helpt om zelf een beter bestaan op te bouwen; het is een eigen keus, waarbij corruptie geen rol speelt.
- **Kinderen;** de beeldvorming over ontwikkelingssamenwerking en hulpbehoevenden loopt in zeer veel gevallen via beelden van kinderen.

2.2.3 Definitie van ontwikkelingssamenwerking

Kern van ontwikkelingssamenwerking is het zorgen dat landen op lange termijn zelfstandig verder kunnen.

Gevraagd naar een definitie voor ontwikkelingssamenwerking, komt men met omschrijvingen die liggen rond hulp bieden aan andere landen om te komen tot een betere ontwikkeling.

Gespreksdeelnemers met een lagere opleiding praten in eerste instantie vooral vanuit de gedachte dat hulp moet worden geboden, mensen met een hogere opleiding praten meer vanuit de gedachte dat ontwikkelingslanden moeten worden gesteund op weg naar zelfredzaamheid en zelfvoorziening. Bij mensen met een hogere opleiding ligt de nadruk meer op samenwerking. Echter gaandeweg de discussie komt in alle groepen duidelijk het lange termijn perspectief naar voren:

- ❖ "Helpen van andere landen naar een betere ontwikkeling." (OL)
- ❖ "Wijzer maken dan ze nu zijn."(OL)
- ❖ "Als je niks geeft weet je zeker dat er niks gebeurt." (JL)
- ❖ "Hulp moet ook ontwikkelen." (OH)
- ❖ "Samenwerking nodig, met een rol voor de politiek en de overheid, nu teveel NGO's." (OH)
- ❖ "Eerlijke verdeling van de welvaart." (JH)
- ❖ "Helpen hoe het land zichzelf kan ontwikkelen en zelfvoorzienend worden." (JH)

Bij ontwikkelingssamenwerking denkt men in eerste instantie veelal uitsluitend aan Afrika. Men denkt aan landen die niet meer op eigen kracht verder kunnen, landen die niet zelfvoorzienend kunnen zijn. Het grootste probleem in dergelijke landen is naast het gebrek aan voorzieningen vaak ook dat er in zo'n land weinig of geen scholing is en dat er een corrupte regering is.

Menigeen ziet ontwikkelingssamenwerking ook als westerse landen die hulp bieden aan voormalige koloniën. Bij ontwikkelingssamenwerking met voormalige koloniën is er vaak het idee dat dit wordt gedaan om een schuld af te kopen.

"Uiteindelijk is het door het westen veroorzaakt. Het is dus ook een soort schuldgevoel afkopen. Wij hebben het daar leeggeroofd, dus de regering probeert het vanuit dat oogpunt af te kopen." (JL)

"Wij zullen het altijd beter hebben dan in Afrika." (JL)

2.2.4 Gevoel en betrokkenheid ontwikkelingssamenwerking

Ondanks een positieve grondhouding heeft men bij ontwikkelingssamenwerking een groot aantal negatieve gevoelens.

Men voelt zich over het algemeen betrokken bij ontwikkelingssamenwerking. Een gevoel van gelijkheid voor iedereen ligt vaak ten grondslag aan gevoelens van betrokkenheid. Dit veelal vanuit de gedachte "wij hebben het hier goed in het westen en in de derde wereld heeft men zoveel tekort". Dit gevoel van betrokkenheid leidt echter niet automatisch tot een actieve bijdrage aan ontwikkelingssamenwerking, het blijft voor de meeste mensen toch een ver van mijn bed show.

Positieve gevoelens ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking stelen deels op 'egoïstische' motieven; in het geval dat mensen zelf een bijdrage leveren, levert dat een goed gevoel op. Met name jongeren geven aan dat ze van huis uit hebben meegekregen om goed te doen. Op school en vanuit de media heeft men geleerd hoe slecht het in bepaalde landen is gesteld, waardoor het idee van ontwikkelingssamenwerking hen een goed gevoel geeft.

"Onbalans tussen rijk en arm mag je niet laten bestaan. Op lange termijn werkt dat voor iedereen fout." (OH)

"Het gaat erom dat je je er goed bij voelt." (JH)

"We zijn kinderen van de wereld en hebben recht op onderwijs en doktershulp. Daar gaat het om." (JH)

"Mijn ouders hadden een blad van Oxfam Novib, je groeit er mee op." (JH)

Toch roept ontwikkelingssamenwerking ook veel negatieve gevoelens op. In de eerste plaats is er het gevoel dat ontwikkelingssamenwerking een bodemloze put is. Het beeld dat er in veel landen corrupte regimes aan de macht zijn speelt een belangrijke rol bij het gevoel dat hulp vaak niet op de juiste plaats terecht komt. Menigeen is ook van mening dat veel oorlogen die bijdragen aan het probleem niet op te lossen zijn, mede doordat het westen zichzelf op allerlei manieren toch de kostbare bodemschatten eigen wil maken. Deze gevoelens spelen met name voor landen in Afrika. Doordat er weinig succesverhalen bekend zijn en er nog steeds veel problemen bestaan, krijgt men het gevoel dat ontwikkelingssamenwerking niet altijd werkt.

"Het concept ontwikkelingssamenwerking is heel mooi, maar in de praktijk schort het eraan." (JH)

"Zo'n dictator in Afrika. Had het Vaticaan nagebouwd van goud, de rest van de bevolking is arm en niemand op de wereld zegt dat kan niet." (OL)

"Heb je blood diamond gezien? Geld hebben ze niets aan, dus wapens wel." (OL)

Veel mensen hebben het gevoel dat het westen medeschuldig is aan de noodzaak voor ontwikkelingssamenwerking, waarbij het westen haar schuld afkoopt door ontwikkelingshulp te bieden. Deze schuld kan ontstaan zijn door uitbuiting vanuit het koloniale verleden, maar ook door een gebrek aan ingrijpen van westerse overheden in conflictgebieden vanwege belangen in grondstoffen en goederen.

Daarnaast speelt het gevoel dat het westen nog regelmatig bezig is om de eigen normen en waarden op te leggen aan de bevolking daar. Men is het er over eens dat bewoners van andere landen een andere cultuur hebben en dat het westen niet moet proberen die te veranderen, anderzijds verwacht men toch dat een deel van onze normen en waarden overgenomen dienen te worden om een stijging van de welvaart te bewerkstelligen. Men ziet bepaalde normen en waarden soms als voorwaarde om steun te geven. Een corrupte overheid of een zichzelf verrijkende machthebber zou bijvoorbeeld geen geld mogen

krijgen voor ontwikkeling omdat het niet op de plek terecht komt waarvoor het bedoeld is.

Wanneer men bekend is met microkredieten ziet men deze manier van hulp bieden als succesvol, aangezien het ontwikkeling biedt vanuit de behoeftes van de mensen zelf, in de lokale context, met behoud van de eigen cultuur. Omdat de behoefte vanuit de mensen zelf komt bestaat tevens het idee dat er weinig ruimte is voor corruptie.

"Met ontwikkelingssamenwerking kom je ook met eisen, van wij bieden hulp, als jullie je schikken naar ons." (JH)

"Koloniaal verleden, er ligt ook een soort schuld." (OL)

"Beetje als kruistochten, maar dan met andere standaarden." (JH)

"Zij hebben een andere cultuur en dat is niet zoals wij dat willen, dat moeten we eerbiedigen." (OL)

"Ik kocht een T-shirt bij zo'n jongen, dan denk ik, ik heb hem gesteund, maar 's avonds zit hij dronken in de kroeg." (JH)

Regelmatig heeft men het gevoel dat bij ontwikkelingssamenwerking speelt dat 'we' er beter van willen worden. De combinatie van ontwikkelingshulp bieden en bedrijven die zich willen vestigen geven menigeen een nare bijmaak. Het eigenbelang verstoort het idee van helpen. Toch geeft een enkeling aan dat het vestigen van bedrijven in het buitenland een stukje welvaart en ontwikkeling met zich meebrengt.

"We zijn een natie van kooplieden, voor wat hoort wat. Dat zie je nu met China in Afrika ook." (OH)

"Westerse landen hebben ook goed voor hun eigen hagje gezorgd." (JL)

"Mooi voorbeeld; een bedrijf vraagt aan personeel om kerstpakket niet te nemen en in land in Afrika daarvoor school op te zetten. Maar wat blijkt, het bedrijf wil zich daar vestigen, dus denk ik net als 300 jaar geleden; we komen met kraaltjes." (OH)

Ten slotte is er een bepaalde mate van angst dat de ontwikkelingshulp niet terecht komt op de plaats waar het terecht zou moeten komen door toedoen van organisaties die ontwikkelingshulp zeggen te bieden. In alle groepen wordt het voorbeeld aangehaald van Foster Parents Plan, waar "het geld aan de strijkstok bleef hangen". Men noemt de verhalen over het adoptie kindje en hun familie dat niet bleek te kloppen, waardoor ze "door de mand zijn gevallen". Men is boos en teleurgesteld. De negatieve publiciteit over Foster Parents Plan straalt af op andere goede doelen en heeft (nog steeds) een weerslag op de houding van mensen tegenover goede doelen. Waar men enerzijds aangeeft vertrouwen te hebben in organisaties omdat de hulpverleners in het veld onbaatzuchtig zijn, is er argwaan ontstaan over de geldverdeling binnen de organisaties zelf. Men heeft het gevoel dat men nu dieper na moet denken of ze een organisatie of actie wel of niet te steunen.

Sommige mensen kiezen er daarom juist voor om geld vooral aan kleinschalige projecten te geven, waarvan men het idee heeft dat het geld directer en "via minder tussenschijven" bij de ontvanger terecht komt. Anderen kiezen juist voor grotere organisaties omdat die de weg beter kennen in derde wereldlanden en meer kracht hebben om dingen te veranderen. Er bestaat hierover geen eenduidig oordeel.

"Ik ben bang dat geld niet op de juiste plek aankomt." (JH)

"Als het regime van bovenaf corrupt is, dan moet je daar niet beginnen." (OH)

"Om iets voor elkaar te krijgen heb je een grotere organisatie nodig." (JH)

"Ik dacht dat het op te lossen was. Totdat ik merkte dat 50% van het geld naar salarissen ging." (JL)

2.2.5 Beeld en beeldvorming ontwikkelingssamenwerking

Het beeld van ontwikkelingssamenwerking is weinig compleet en komt vooral tot stand via Goede Doelen organisaties.

Vaak vindt men het moeilijk om exact onder woorden te brengen wat voor beeld men van ontwikkelingssamenwerking heeft en wat er nu goed of fout gaat.

Het is opvallend dat beeldvorming over ontwikkelingssamenwerking vaak via beelden van kinderen tot stand komt, hetzij via "hongerende kinderen met grote ogen en gezwollen buikjes", hetzij via kindsoldaten, hetzij via "schattige kinderen met van die grote lieve ogen".

Als het om kindsoldaten gaat wordt dit meestal gekoppeld aan corruptie regimes, dictators, bodemschatten en zelfverrijking. Films over dit thema dragen bij aan deze beeldvorming.

Men heeft het gevoel dat men weinig ziet over ontwikkelingssamenwerking en al helemaal niet wat de overheid eraan doet en welke resultaten ze boekt. Men koppelt ontwikkelingssamenwerking vooral aan Goede Doelen organisaties, die regelmatig acties op televisie voeren of mensen de straat op sturen om donateurs te werven.

Tijdens de gesprekken geeft men aan dat men eigenlijk niet zo veel weet van ontwikkelingssamenwerking. Men heeft elkaar nodig om een completer beeld te vormen. Anekdoten van mensen die ervaring hebben op het gebied van ontwikkelingshulp helpen dan ook bij de totstandkoming van het beeld over ontwikkelingssamenwerking.

"Zoiets als het Liliane-fonds die een prothese maakt voor iemand, dat raakt me wel. Als gehandicapte ben je in zo'n land een buitenbeentje en word je buitengesloten of uitgelachen." (JL)

"Microkrediet is goed. Kun je zien wat er mee gebeurt en mensen kunnen een eigen bedrijf beginnen om een bestaan op te bouwen. Het gaat niet om geld terug te krijgen, maar om mensen te laten ontwikkelen in hun eigen maatschappij." (JL)

"Het gaat om lange termijn planning; je moet geen vis gooien, maar een hengel geven." (OH)

2.2.6 Verandering houding en beeld door de jaren heen

In de loop der jaren lijkt men kritischer te worden over ontwikkelingssamenwerking, maar toch blijft men positief ingesteld ten aanzien ontwikkelingssamenwerking.

Negatieve publiciteit over geld dat niet op de juiste plaats terecht is gekomen, heeft er toe geleid dat mensen niet meer blind vertrouwen op de intenties en de slagkracht van ontwikkelingsorganisaties. Veel mensen hebben het idee dat de geldstromen en de behaalde resultaten weinig transparant zijn. De vanzelfsprekendheid dat de verschillende ontwikkelingsorganisaties altijd goed doen is hierdoor minder geworden. De afname in vertrouwen heeft er echter niet toe geleid dat men een negatieve houding heeft ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking. Ontwikkelingssamenwerking an sich is nog steeds de moeite waard. De meeste mensen geven dan ook aan dat hun beeld van ontwikkelingsamenwerking in de loop der tijd weinig is veranderd.

Wel is het zo dat een redelijk aantal respondenten, zeker de ouderen, aangeven dat ze in de loop der jaren wat kritischer en cynischer te zijn geworden over ontwikkelingssamenwerking. Dit komt mede door het zien van steeds terugkerende beelden van misstanden en oorlogen in ontwikkelingslanden. Men geeft aan het gevoel te hebben dat ontwikkelingssamenwerking niet zo veel zin heeft en dat ze de oplossing ook niet weten. Een enkeling geeft aan dat verhoogde openheid aan negatieve berichtgeving, zoals openheid over corruptie, kan leiden tot een afkeer.

Het beeld dat jongeren hebben over ontwikkelingssamenwerking is iets positiever dan dat van ouderen, omdat zij meer vertrouwen hebben in een oplossing. Ook lijkt het jongeren meer haalbaar om zelf een bijdrage te leveren, bijvoorbeeld door te reizen. De mogelijkheid om verre reizen te maken lijkt dan ook van invloed op het beeld dat mensen hebben. Met name voor jongeren geldt dat ze hierdoor de problemen en cultuurverschillen op vroege leeftijd zien.

"Ik ben cynischer door de berichtgeving, die is opener. Vroeger was ik naïever." (OH)

"Geluiden over corruptie dat raakt me wel en dan denk ik deze maand niet." (JH)

"Ook omgekeerd, ik kijk vanuit die mensen. We focussen heel erg op de negatieve kant en dat moeten we veranderen. Anders worden ze nog harder getroffen." (JH)

"Ik was lid van Foster Parents en die waren corrupt, Ik was heel teleurgesteld, maar ik wil toch ook nu mijn steentje bijdragen."
(JL)

2.2.7 Nut en noodzaak van ontwikkelingssamenwerking

Ontwikkelingssamenwerking zal altijd nodig blijven, maar blijft ook altijd zinvol.
--

Wanneer gesproken wordt over de noodzaak van ontwikkelingssamenwerking komen vrijwel direct humanitaire rampen aan de orde. Iedereen ziet een duidelijk verschil tussen ontwikkelingssamenwerking en het bieden van humanitaire hulp. Een humanitaire ramp ziet men als een snelopkomend en nauwelijks te voorkomen probleem, veroorzaakt door de natuur, waarbij hulp een niet ter discussie gestelde noodzaak is. (Ondanks verhalen over hulpgoederen die niet ter bestemde plaats komen). Bij ontwikkelingssamenwerking speelt de invloed van menselijk handelen een rol en ligt er een nadruk op het lange termijn perspectief. Desondanks is de scheidslijn niet altijd helemaal duidelijk. De tsunami is een duidelijk voorbeeld van een natuurramp. De oorzaak van hongerende kinderen is niet altijd duidelijk toe te schrijven.

Ondanks de inspanningen, verwacht men dat ontwikkelingshulp altijd nodig zal blijven om een aantal redenen, zo vinden de meeste mensen het een illusie om aan te nemen dat alle problemen in de wereld ooit opgelost zullen worden of dat er geen arm en rijk meer zal zijn. Ook zullen klimatologische omstandigheden altijd een rol blijven spelen. Een enkeling noemt de hoge bevolkingsgroei als een probleem, daartegen wordt direct door een ander ingebracht, dat grote gezinnen dienen als oudedagsvoorziening en dat met het stijgen van de welvaart ook de gezinsgrootte af zal nemen.

In alle groepen, maar met name door lager opgeleiden, wordt aangegeven dat er ook in Nederland nog genoeg armoede is waaraan (eerst) wat moet worden gedaan. Men nuanceert dit over het algemeen direct door te stellen dat het een het ander niet uitsluit.

"Doel is om te zorgen dat een derde wereldland doorschuift naar een eerste wereldland, maar als iedereen eerste wereldland is, werkt dat niet." (JH)

"Je moet toch ergens je schoenen in elkaar laten naaien, er zal altijd evenwicht zijn. Het is een illusie dat iedereen welvarend is." (JH)

"Ik zie het op tv en denk erover na, maar denk toch ga eerst problemen in Nederland oplossen." (JL)

"Hier genoeg schrijnende dingen. Eerst in ons eigen tuintje beginnen te kijken." "Dat is makkelijk praten, maar ik kies eerder voor een arm kind in Afrika, dan voor een kind dat niet bij een voetbalvereniging kan." (OH)

Ondanks het feit dat het bedenken van een oplossing niet makkelijk is, hebben burgers het gevoel dat ontwikkelingssamenwerking zin heeft, al is het maar een klein beetje.

2.2.8 Belang van ontwikkelingssamenwerking

Ontwikkelingssamenwerking is belangrijk, maar heeft geen prioriteit.
--

Men vindt ontwikkelingssamenwerking belangrijk, maar ontwikkelingssamenwerking krijgt slechts bij een enkeling een hoge prioriteit. Zo is het niet iets waar men zich actief over informeert of waar men in verkiezingsprogramma's naar kijkt.

Als ideaalplaatje van ontwikkelingssamenwerking schets men het onbaatzuchtig helpen om de wereld beter te maken. Het belang van onbaatzuchtige hulp richt zich vooral op een betere wereld in de toekomst en ook wel op een goed gevoel bij de hulpverstrekkers.

Het belang van economische handelsrelaties tussen Nederland en een ontwikkelingsland wordt wel genoemd en door een aantal burgers ook geaccepteerd, maar het wordt niet als een primair doel gezien van ontwikkelingssamenwerking.

De aandacht voor ontwikkelingssamenwerking verloopt op TV vaak "pieksgewijs", de ene keer veel aandacht en dan weer weinig. Daarbij komt dat het onderwerp op dit moment van economische crisis naar de achtergrond is geduwd. Het onderwerp krijgt volgens de gespreksdeelnemers weinig aandacht in de politiek en dientengevolge in de media, waardoor het minder op het netvlies staat.

Samenvattend kan er gesteld worden dat ontwikkelingssamenwerking in het dagelijkse leven geen grote rol speelt. Het is belangrijk en goed dat er wat aan gedaan wordt, maar het heeft niet de hoogste urgentie.

Daarbij is men zich er over het algemeen wel van bewust dat de overheid iets aan ontwikkelingssamenwerking doet, ook al weet men niet precies wat en hoeveel ("1% van BNP, toch"). Dit leidt er bij een aantal burgers dan ook weer toe dat men de noodzaak om zelf iets aan ontwikkelingssamenwerking te doen niet ziet: "de overheid regelt het al".

"Ik begrijp wel dat mensen denken dat ze eerst hun eigen zaakje op orde moeten hebben en dan misschien weer geven." (OL)

"Ik ken geen enkel succesverhaal op ministerieel niveau." (OH)

2.2.9 Hoe moet ontwikkelingssamenwerking uitgevoerd worden

Opleiden, training, samenwerking en coördinatie zijn sleutelwoorden in de uitvoering van ontwikkelingssamenwerking.

Zoals beschreven is men het erover eens dat ontwikkelingssamenwerking gericht moet zijn op ontwikkeling op de lange termijn en minder op armoedebestrijding. Alleen armoedebestrijding wordt gezien als dweilen met de kraan open, terwijl bij ontwikkeling de welvaart stijgt.

Helpen betekent niet dat een ontwikkelingswerker het werk uit handen moet nemen, maar samen met de ontvanger moet werken aan een betere toekomst. De nadruk ligt op hulp en samenwerking. Op die manier wordt de lokale bevolking getraind hoe in de toekomst te werken. Mensen moeten ter plekke worden opgeleid door experts vanuit Nederland. Vooral hoger opgeleiden geven aan dat er voor moet worden gewaakt dat we de cultuur van de ontvanger niet (te veel) veranderen.

Men ziet in dit kader een rol voor de Nederlandse overheid die organisaties moet aanstellen om het werk te doen en om de voorwaarden te scheppen waarbinnen organisaties kunnen werken. Men gaat er niet vanuit dat de overheid zelf projecten uit zou moeten voeren, want schat in dat dat te bureaucratisch is. Er is geen eenduidig oordeel of steun via grote of kleine organisaties moet verlopen en of dit geconcentreerd moet zijn in enkele landen of gespreid over een groot aantal landen.

Men geeft duidelijk aan weinig heil te zien in het geven van hulp via lokale overheden in ontwikkelingslanden, omdat er op die manier geen zicht is op wat er echt met het geld gebeurt.

"Je moet mensen zelf verantwoordelijk maken en niet dom houden. Gebruik de kennis en de mensen daar, anders ben je terug bij af als je weg bent." (JL)

"Toen het geld dat aan de overheid gegeven was op was, is men het anders gaan invullen via NGO's en toen zag je wel resultaat." (OH)

"AzG doet goed werk daar, niet de overheid, maar de mensen zelf." (JL)

"Uitsplitsen, maak een boom, grote organisaties die weer kleine aansturen." "Ja maar dan geldt hoe groter de boom hoe minder zeker je weet dat het aankomt." (JH)

Men stelt dat het goed is als bepaalde donorlanden met bepaalde ontvangers een team vormen, zodat de betrokkenheid vergroot wordt. Dat zou internationaal moeten worden gecoördineerd, zodat er geen dubbel werk gebeurt en iedereen aan bod komt. Ook suggereert men dat in geval van landen waar men moeilijk/niet binnen kan komen de buurlanden moeten worden geholpen om zo middels een olievlek toch die landen te bereiken.

Ook ziet men heil in het verstrekken van microkredieten om mensen te helpen vanuit hun eigen behoefte, waarbij corruptie weinig kans krijgt.

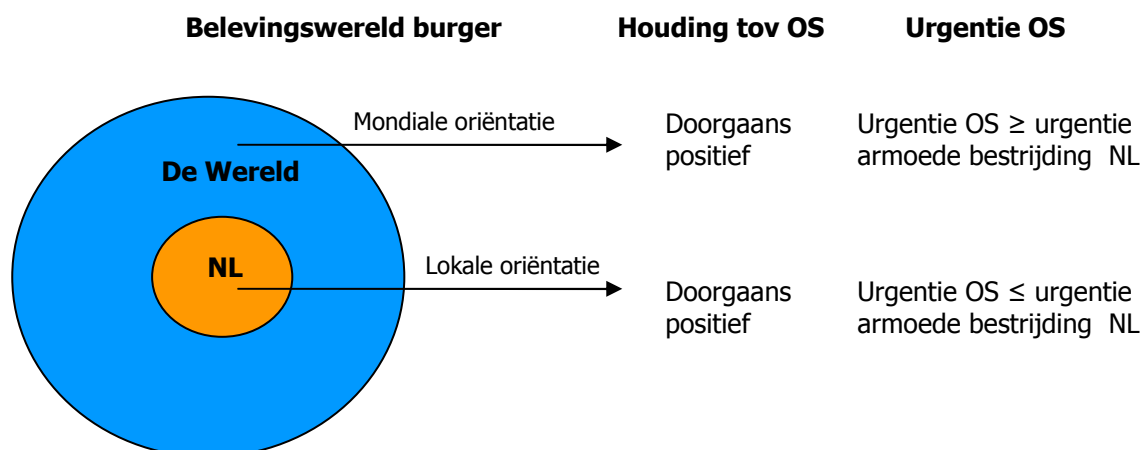
2.2.10 Invloed belevingswereld op houding en urgentie

Oriëntatie op de wereld beïnvloedt gevoel van urgentie van ontwikkelingssamenwerking.

Zolang Nederland niet de armoede kent die in andere delen van de wereld wel gevonden wordt, bestaat er een positieve houding ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking. Mensen die meer op Nederland zijn gericht, bijvoorbeeld op het gebied van hulpverlening, politiek, of wat hen bezighoudt in het dagelijkse leven, vinden vaker dat het beschikbare budget voor ontwikkelingssamenwerking (in % BNP) afhankelijk moet zijn van de situatie hier. Men is eerder geneigd te denken dat armoedebestrijding in Nederland belangrijker is dan ontwikkelingssamenwerking. Een groot deel van deze lokaal georiënteerde mensen vindt desondanks dat ontwikkelingssamenwerking een goed iets is.

Mensen met een meer mondiale oriëntatie, bijvoorbeeld op het gebied van milieu, reizen, of familierelaties, vinden vaker dat het beschikbare budget voor ontwikkelingssamenwerking (in % BNP) niet direct afhankelijk moet zijn van de situatie hier. Zij vinden ons welzijnsniveau gewoonweg te hoog in vergelijking met andere plaatsen in de wereld, om minder aandacht te schenken aan ontwikkelingssamenwerking.

Deze bevindingen zijn weergegeven in onderstaand model.

2.2.11 Toekomstvisie en de oplossing

De ideale wereld bestaat niet, maar grotere gelijkheid is wel bereikbaar en nastrevenswaard. Kennis overbrengen van hier naar daar wordt gezien als de belangrijkste oplossing.

De ideale wereld waarbij armoede is uitgebannen met gelijke kansen voor iedereen, bestaat niet in de ogen van de meeste respondenten. De wereld van de toekomst ziet er nog steeds verdeeld uit. Er zullen nog steeds arme en rijke landen bestaan of er zal een kloof bestaan tussen rijke mensen en arme mensen in hetzelfde land.

Men heeft het idee dat de welvaart in Nederland aardig verdeeld is, in vergelijking met de zogenaamde ontwikkelingslanden. Men ziet Nederland in de toekomst nog steeds als een welvarend land, dat meer welvaart kent dan vele andere landen in de wereld.

Toch is men van mening dat het nastreven van een wereld met gelijke kansen zinvol is, waarbij onze cultuur niet opgedrongen mag worden aan die van een ander.

Een wereld waarin alle mensen het goed hebben is het ideaalplaatje. In eerste instantie bestaat dit uit een meer gelijke verdeling van de welvaart (zonder zelf iets in te hoeven leveren).

Men vindt het moeilijk om met een oplossing te komen voor de toekomst. De oplossing wordt vooral gezocht in kennis overbrengen van hier naar daar.

Vooral hoger opgeleide jongeren geven aan dat de verantwoordelijkheid hiervoor bij iedereen ligt en dus ook bij jezelf. Onduidelijker is hoe je mensen overtuigt van deze verantwoordelijkheid. In ieder geval kunnen charismatische publieke figuren een belangrijke rol spelen bij de bewustwording van de verantwoordelijkheid, dit dienen figuren te zijn waarmee men zich kan identificeren, inclusief geestelijk leiders.

"Dat alle mensen het goed hebben." (JH)

"Een betere wereld begint bij jezelf." (JH)

"Kleinschalige dingen kunnen met zijn alle grote dingen worden."
(JH)

"Iets met jongeren die na school daar gaan helpen en daar gaan werken." "Ja, maar de mensen zelf moeten het natuurlijk ook leren, want anders doen de Nederlanders het en is er daarna geen kennis als die weer weggaan." "Mensen die vanuit HBO komen en dan ook wat kunnen leren." (OL)

"Als het zo makkelijk zou zijn, dan was het allang opgelost." (JL)

2.2.12 Terminologie: Internationale Samenwerking

Internationale samenwerking wordt gerelateerd aan gelijkwaardige samenwerking op internationaal niveau en heeft daardoor een heel andere lading dan ontwikkelingssamenwerking. Ontwikkelingssamenwerking is meer gericht op armoedebestrijding dan internationale samenwerking.

Het begrip Internationale Samenwerking heeft voor respondenten een heel andere lading dan ontwikkelingssamenwerking. Internationale samenwerking wordt gezien als een veel breder begrip dan ontwikkelingssamenwerking, veel meer gedacht vanuit gelijkwaardigheid van de partners, waar men op zoek is naar een win-win situatie. Zo ziet men internationale samenwerking ook als samenwerking met andere westerse mogendheden en dan niet alleen op het gebied van ontwikkelingssamenwerking maar bijvoorbeeld ook op het gebied van internationale handel; er ligt geen directe focus op

ontwikkelingslanden. In de context met ontwikkelingssamenwerking denkt men aan een groter samenwerkingsverband om problemen in de wereld aan te pakken.

Bij internationale samenwerking denkt men vooral aan overheden, bij ontwikkelingssamenwerking vooral vanuit Goede Doelen organisaties.

In de term ontwikkelingssamenwerking zit meer een gevoel van armoede, zieligheid en hulp.

"Internationale samenwerking klinkt gelijkwaardig, zo zou het moeten zijn, maar dat betwijfel ik in deze context." (OH)

"Ook Nederland en België die samenwerken is internationale samenwerking." (OL)

"Ontwikkelingssamenwerking is echt mensen helpen, bij internationale samenwerking zie ik hoge pieten met elkaar aan tafel." (OL)

"Bij internationale samenwerking heb ik meteen het gevoel dat er iets goeds gebeurt." (JH)

"Ontwikkelingssamenwerking steunt, internationale samenwerking is gelijkwaardig. Ik mis bij ontwikkelingssamenwerking de internationale samenwerking." (JH)

"Instellingen en organisaties werken meer samen, de overheid niet, die trekt zijn portemonnee." (OH)

"Bij internationale samenwerking denk ik ook aan samenwerking met het leger, bij ontwikkelingssamenwerking eerder aan landbouwbedrijven opzetten in Afrika." (JL)

2.3 Wie doet wat en wie moet wat doen

2.3.1 Rol overheid en politiek

De rol van de overheid is vooral coördinerend, sturend en controlerend.

De kennis over wat de Nederlandse overheid doet op het gebied van ontwikkelingssamenwerking is gering. Men ziet de overheid vooral als de coördinator die voorwaarden schept en de budgetten verdeelt. Daarnaast zou de overheid moeten controleren en transparant communiceren. Directe acties van de overheid kan men niet of nauwelijks noemen. Vanuit de eerder geformuleerde betrokkenheid bij ontwikkelingssamenwerking, zou men dan ook graag goede communicatie zien. Op dit moment bestaat er aan de ene kant vertrouwen in de overheid dat "ze wel weten wat ze doen", aan de andere kant bestaat er wantrouwen aan de resultaten van ontwikkelingssamenwerking door gebrek aan transparantie.

Een enkeling noemt Bert Koenders als minister van Ontwikkelingssamenwerking, maar over het algemeen is zijn bekendheid niet groot. Mensen die Bert Koenders kennen, zijn over het algemeen positief over hem. Hij straalt een betrouwbaar beeld uit, vooral als goede diplomaat, maar ook als betrokken politicus door beelden van hem in ontwikkelingslanden met opgestroopte mouwen en zweetplekken.

Men vindt ook dat er binnen andere beleidsterreinen in het kabinet steun moet bestaan voor ontwikkelingssamenwerking.

Het is opvallend hoe groot de bekendheid van Jan Pronk op dit gebied nog is. Jan Pronk krijgt waardering vanwege zijn bevlogenheid en als iemand met hart voor de zaak.

Voor de beelden van hem op locatie in ontwikkelingslanden zijn blijven hangen.

Mensen werkzaam op het gebied van ontwikkelingssamenwerking dienen een bepaalde mate van bevlogenheid en charisma uit te stralen.

"De overheid moet overzicht bewaren dat dingen niet dubbel worden gedaan en corruptie aanpakken." (OL)

"Je moet geen geld geven, maar controleren waar het terecht komt." (JL)

"Er is ook een rol voor de ambassades in die landen om te coördineren en controleren." "O ja, die hebben we ook nog." (OH)

"Zie je hem in het buitenland met een zweet overhemdje." (JH)

"Ik vind Bert Koenders een geweldige gozer, die het goed kan uitdragen, maar hij is een ondergeschoven kindje." (JH)

"Ik vond Pronk een hele gedreven man. Hij maakte zich er echt druk over." (JL)

Men zou willen dat de Nederlandse overheid ontwikkelingssamenwerking ook internationaal coördineert, zodat dingen niet dubbelop gebeuren. Men ziet ook een rol voor de EU of de VN als coördinerende partij. Daarbij wil men wel dat ieder land zijn eigen aandachtsgebied en budget houdt. Indien alle budgetten op één hoop worden geveegd, ontstaat er angst voor meer bureaucratie en minder zicht op wat er uiteindelijk met de budgetten gebeurt.

Spontaan komt men niet op een rol voor politieke partijen of de tweede kamer. Daarop gewezen schat men de rol van de politieke partijen en het parlement in als heel klein. Voor velen is ontwikkelingssamenwerking een vrijwel autonoom terrein. Er wordt aangegeven dat je als burger, door te stemmen, invloed kunt uitoefenen op ontwikkelingssamenwerking, maar er wordt ook aangegeven dat het thema ontwikkelingssamenwerking een ondergeschikte rol speelt bij het kiezen van een partij.

"Is er altijd een Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking?" (JH)

"Groen Links waarschijnlijk meer dan rechts, want heeft ook te maken met milieu." (OL)

"Juist liberalen hebben belang omdat ze dan meer zaken kunnen doen." (JL)

2.3.2 Rol ontwikkelingsorganisaties

De rol van ontwikkelingsorganisaties ziet men vooral als een uitvoerende.

Ontwikkelingsorganisaties worden gezien als onafhankelijke organisaties die meer dan de overheid in staat zijn om bij ontwikkelingslanden binnen te komen en projecten te organiseren. De organisaties hebben professioneel en betrokken personeel op de plaats van de projecten. Wel is er enige argwaan over de rol en salarissen van bestuurders, mede door de nasleep van de negatieve beeldvorming rondom Foster Parents Plan.

Goede Doelen loterijen worden niet gezien als geven aan een goed doel, maar puur als het kopen van een lot voor de eigen kans.

Een CBF keurmerk wordt door een enkeling genoemd als een bron van vertrouwen in een Goed Doel.

"Het Rode Kruis is goed, die worden niet beschoten door de taliban. Stralen uit dat ze objectief zijn." (JH)

"Mensen in het veld zitten daar niet voor het geld, dat geeft vertrouwen en dat is vaak niet zo voor hoge mensen binnen de organisaties." (JH)

"Beetje rare bijzaak om een lot te kopen, als je ontwikkelingshulp wilt steunen, geef je geld aan een organisatie." (JH)

"Sommigen zeggen dat ze een lot kopen om te steunen, maar dat is het niet. Het is meer dat ik wat kan winnen." (JL)

2.3.3 Rol bedrijfsleven

De rol van het bedrijfsleven is niet evident, maar men ziet wel een verantwoordelijkheid voor het leveren van een bijdrage aan ontwikkelingssamenwerking.

Men heeft niet erg veel vertrouwen in het bedrijfsleven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, terwijl men wel aangeeft dat het bedrijfsleven op simpele manier zou kunnen helpen door goede arbeidsomstandigheden te creëren of door oude materialen van hier op te sturen voor een tweede leven in ontwikkelingslanden. Men worstelt met het gevoel dat ontwikkelingssamenwerking goed doen is, terwijl het bedrijfsleven een ander doel heeft, namelijk winst maken.

"Bedrijven gaan naar lage lonen landen en betalen weinig, mensen blijven arm." (OL)

"Shell die gooit die afval zo in het moeras in Nigeria. Daar hoor je verder geen straffen over." (JL)

"Ze kunnen ook een oud busje dat nog prima is doneren aan Afrika."
(JL)

Het blijkt heel moeilijk om een goed en eensluidend oordeel te vormen over de rol van het bedrijfsleven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Hierin spelen een aantal factoren een rol:

- Het bedrijfsleven creëert in ontwikkelingslanden arbeidsplaatsen en leidt mensen op, maar tegelijkertijd verdwijnen er door het overbrengen van arbeidsplaatsen van hier naar daar arbeidsplaatsen in westerse landen.
- Men heeft niet altijd het gevoel dat het bedrijfsleven goede arbeidsomstandigheden creëert.
- Het feit dat het bedrijfsleven regelmatig weinig blijf geeft van maatschappelijk verantwoord ondernemen en dat het uiteindelijk altijd gaat om het eigen belang van bedrijven.

2.3.4 Eigen rol burger

Een eigen actieve rol is voor de meeste burgers moeilijk in te vullen anders dan het doneren van geld. Persoonlijke banden met ontwikkelingslanden leiden vaak tot actieve betrokkenheid.

Barrières voor persoonlijke bijdragen zijn angst dat de donaties niet goed terecht komen, een moeilijke inpasbaarheid in het dagelijkse leven, en een onwetendheid hoe actief iets bij te kunnen dragen.

Over het algemeen ziet men de eigen rol binnen ontwikkelingssamenwerking als tamelijk beperkt. De meeste respondenten geven aan Goede Doelen in het algemeen, soms meer lokaal gericht, soms meer internationaal, maar zijn niet actief bezig met ontwikkelingssamenwerking. Men ziet ook eigen acties als tweedehandskleding verkopen niet bewust als een actie op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, maar meer als (nood)hulp bieden aan mensen die het slecht hebben.

Een enkeling geeft aan dat je invloed kunt uitoefenen met je stemgedrag, echter ontwikkelingssamenwerking is voor de meeste mensen geen prioriteit.

Onvoldoende transparantie en gebrek aan inzicht in resultaten, leidt er toe dat men kritisch is ten opzichte van het leveren van een eigen bijdrage.

Een aantal mensen geeft aan dat ze kritisch zijn bij het overwegen wel of geen bijdrage te leveren in de vorm van donaties. Ze hebben een bepaalde mate van angst dat donaties en gelden niet op de bestemde plek terecht komen, wat hen er soms van weerhoudt actief te doneren. Een enkeling geeft zelfs aan dat ze moe worden van "weer zo'n zielig kindje op TV" of van de vele mensen die op straat een lidmaatschap aan de man proberen te brengen. Dit roept bij hen weerstand op om iets te geven. Uit het feit dat het weerstand oproept, kan gesteld worden dat ontwikkelingssamenwerking geen prioriteit heeft voor deze mensen

Voor hen die graag een steentje willen bijdragen bestaan er een aantal barrières om dit actief te doen. Een gebrek aan tijd, de hoge kosten en verplichtingen in eigen leven, zijn de belangrijkste redenen om bijvoorbeeld geen vrijwilligerswerk te doen op locatie. Daarbij weet niet iedereen welke bijdrage zij überhaupt kunnen leveren.

Zij die weinig aspiratie hebben een actieve bijdrage te leveren, geven aan dat Nederland als land voldoende aan ontwikkelingssamenwerking doet. Dit is voor hen voldoende reden om in ieder geval geen schuldgevoel te hebben over het feit dat ze geen actieve bijdrage leveren.

Waar men zegt zelf wel actief iets te willen gaan doen (vooral jongeren), geeft men ook direct aan veel praktische bezwaren te zien, waardoor het uiteindelijk niet uitvoerbaar zal zijn.

"Iets doen is ook best wel moeilijk. Naar Afrika gaan om vrijwilligerswerk te doen kost veel tijd en geld." (JH)

"Ik kan niet zo veel. Ik kan bijvoorbeeld geen huis bouwen" (JH)

"Ik zou wel dijken willen bouwen in Bangladesh, maar krijg niet doorbetaald en kan mijn leven hier niet in stand houden." (JL)

"Ik zou wel willen, maar weet niet wat ik praktisch kan bijdragen."
(OL)

Jongeren geven meer dan ouderen aan dat ze graag actief iets willen geven/doen om te helpen in de derde wereld.

Maar weinig mensen zijn dan ook actief betrokken bij ontwikkelingssamenwerking. Zij die actief een bijdrage leveren (via donaties of persoonlijke inzet), hebben meestal *of zelf of* via hun sociale omgeving (familie en vrienden) kennis opgedaan over het leven in ontwikkelingslanden. Zij hebben vaker kennis van de wereld genomen door reizen naar armere landen, het luisteren naar verhalen van vrienden of familie die ontwikkelingsinitiatieven opzetten of ze hebben een bepaalde band met een land (familiebanden, culturele banden). Deze opgedane kennis helpt om ontwikkelingssamenwerking in een perspectief te zetten. Men is hierdoor vaker op de hoogte van de problemen en mogelijkheden in ontwikkelingslanden en heeft ook vaker een idee van de mogelijke oplossingen die voor succesvolle ontwikkelingshulp kunnen zorgen.

Dit alles leidt ertoe dat men eerder overweegt om, als de gelegenheid zich voordoet, ook zelf actief in een project te participeren. Slechts een enkeling neemt uiteindelijk deze stap.

Voor hen die veel reizen bestaat met name sympathie voor kleinschalige initiatieven waarbij men met eigen ogen kan zien wat er gebeurt met hun geld of inzet. Men voelt zich het sterkst betrokken als men uit persoonlijke ervaring of in de familie de situatie in ontwikkelingslanden heeft meegemaakt. Op dat moment mondt betrokkenheid ook direct uit in gedrag.

"Ik weet eigenlijk niet wat we moeten doen buiten geld geven." (JL)

"Ik gooi kleding in een grote container." (OL)

"Ik geef geld, maar niet klakkeloos, ik kijk wel waaraan. Daar heengaan doe ik niet." (OH)

"Ik geef ook geld aan mijn nichtje in Suriname zodat zij naar school kan gaan, dat is ook ontwikkelingssamenwerking. Dat is het mooiste." (OH)

2.3.5 Samenhang partijen en rollen

De samenhang tussen de verschillende betrokken partijen en hun rol, zoals die door de burgers wordt gezien kan als volgt worden samengevat

2.4 Feitenkennis over ontwikkelingssamenwerking

2.4.1 Kennis over budget

De kennis over het Nederlandse budget voor ontwikkelingssamenwerking is redelijk en men vindt dat het budget zo moet blijven. De inspanning van andere landen wordt als teleurstellend gezien.

Het wordt duidelijk dat het beeld dat men van ontwikkelingssamenwerking heeft niet compleet is. Zo heeft men weinig inzicht in de precieze geldstromen, de geboekte resultaten, en de partijen die allemaal betrokken zijn bij de organisatie van ontwikkelingssamenwerking.

Men heeft wel het gevoel dat Nederland het goed doet, maar kan niet exact aangeven hoe goed. In iedere groep zijn er wel één of twee personen die aangeven dat Nederland rond 1% van het BNP uitgeeft aan ontwikkelingssamenwerking. Men schat Nederland in als een van de voortrekkers in de wereld.

"Ik hoor dat we vrij veel aan Goede Doelen geven." (JL)

"Nederland is een van de betere." (JH)

Wanneer een grafiek (zie bijlage) getoond wordt welk percentage van het BNP door verschillende landen wordt uitgegeven aan ontwikkelingssamenwerking, is de reactie in alle groepen dat men trots is op wat Nederland doet en dat men verbaast en teleurgesteld is in wat andere westerse landen doen. Niet alleen de Verenigde Staten vallen negatief op, maar ook Australië, Japan, Frankrijk, Engeland en Duitsland. De positie van de Verenigde Staten wordt soms verklaard vanuit het feit dat men veel uitgeeft aan wapens en oorlogvoeren. De positie van de Scandinavische landen wordt verwacht en gezien als logisch.

"Amerika en Australië, grote bek en doen weinig; beetje schande."

(OH)

"Wel mooi. Ik ben er trots op." (JH)

"Ik ga er niet meer of minder om geven." (JL)

"We moeten bijeenkomen met andere landen en dan zeggen 'hallo, kijk wat wij doen, 0,28 is te weinig.'" (OL)

"Nederland doet het goed, ik schaam me niet voor dit lijstje." (OH)

"Ook in Scandinavië hebben ze goede sociale voorzieningen en een hoge levensstandaard." (JL)

2.4.2 Kennis over resultaten

Men heeft slechts geringe kennis van wat er daadwerkelijk gebeurt op het gebied van ontwikkelingssamenwerking en van behaalde resultaten, maar men is daar ook niet actief naar op zoek.

Niemand kan zich terugkoppeling herinneren van de overheid over het bedrag dat de laatste jaren is uitgegeven, hoe dat is besteed en wat de resultaten ervan zijn geweest. Men heeft behoefte aan bevestiging dat hulp ook echt resultaat oplevert. Men wil graag een positief resultaat zien.

Toch geeft iedereen aan dat men niet actief op zoek gaat naar nieuws en feiten over ontwikkelingssamenwerking; men laat het nieuws passief op zich afkomen. Men heeft kennis over ontwikkelingssamenwerking vooral van de televisie, andere media en school. Van de Goede Doelen organisaties ziet men af en toe wat resultaten, hetzij via folders/terugkoppeling aan donateurs, hetzij via filmpjes op TV. Dit geeft enig idee wat er gebeurt, zij het erg versplintert.

Vooraf jongeren zien minder beelden van "zielige kindjes met dikke buiken en vliegen in de ogen", maar wel regelmatig beelden van vertederende lieve kindertjes. Men vindt dat de vertederende kinderen een gevoel van betrokkenheid oproepen. Bij ouderen is het beeld van zielige kindertjes wat meer blijven hangen. Echter, het totaal van wat men ziet, geeft geen inzicht in de resultaten van ontwikkelingswerk.

Ook geeft het geen overzicht van welke landen ontwikkelingshulp nodig hebben en welke deze ontvangen. Desgevraagd, zegt men er wel behoefte aan te hebben, maar men zoekt zelf niet actief naar deze informatie.

Een enkeling geeft aan dat landen als Brazilië en India ook ontwikkelingslanden waren, maar dat daar de situatie de laatste tijd verbeterd is deels als gevolg van ontwikkelingshulp.

"Laat eens zien hoe dat gaat. Zo van we zijn er nog niet, maar een kwart is gedaan." (JL)

"Wilde Ganzen vertellen wat ze doen." (JL)

"In sommige programma's zoals 1 tegen 100 zie je ook weer dat arme kindje. Maar ze laten nooit zien wat er echt gebeurt. Het is altijd arm en wij geven aan ze." (JL)

"Je mag best de zielige kant laten zien, dat werkt. Maar ook de resultaten, dan wil je meehelpen." (JL)

"Raar, als je er zo over na gaat denken, weet je er maar weinig van." (JL)

"Het kleine beetje wat je kan helpen heeft altijd zin." (JL)

"Als je daar geen geloof in hebt, hoef je niet te beginnen." (OH)

2.4.3 Hoe verkrijgt men kennis

Vrijwel niemand verzamelt actief kennis. Actief betrokkenen vergaren meer kennis, dan niet betrokkenen.

Het is opmerkelijk dat jongeren regelmatig aangeven dat ze hun ideeën over ontwikkelingssamenwerking van huis uit hebben meegekregen. Ook school speelt een rol in de kennis die zij hebben. Dit in tegenstelling tot de dertig plussers, die veel vaker aangeven dat ze hun mening zelf hebben gevormd en deze niet van huis hebben meegekregen. Slechts een enkele dertig plusser geeft aan iets te hebben meegekregen uit hun schoolperiode (bijvoorbeeld de betrokkenheid rondom de Vietnam oorlog of geschiedenis over het koloniale verleden).

Mensen die actiever betrokken zijn bij ontwikkelingssamenwerking halen informatie uit nieuwsbrieven van ontwikkelingsorganisaties.

2.4.4 Hoe wil men op de hoogte raken van ontwikkelingssamenwerking

Men wil graag een reëel beeld van de bestedingen en de resultaten van ontwikkelingssamenwerking. Hier ziet men een rol voor de overheid.

Veel mensen realiseren zich dat ze niet actief op zoek gaan naar informatie over ontwikkelingssamenwerking. Tijdens het bespreken van ontwikkelingssamenwerking geven de meeste mensen aan dat ze er wel meer over zouden willen weten. Men verwacht meer communicatie (geïnitieerd door de overheid), waarbij op een toegankelijke wijze wordt getoond wat er met het geld gebeurt en wat de resultaten zijn. Zowel de positieve als de negatieve aspecten moeten aan het licht komen, waarbij men verwacht een positieve balans te zien, in de trant van: we werken eraan. Aangezien men niet actief op zoek gaat naar informatie, moet de informatie regelmatig op hun af komen, waarbij TV als belangrijkste medium wordt beschouwd. Documentaires worden genoemd als belangrijke informatiedrager, ook spotjes van Postbus 51 worden aangedragen als mogelijkheid. Om aansluiting te vinden bij verschillende doelgroepen wordt er geopperd ook structurele aandacht te vragen in programma's voor verschillende doelgroepen, zoals shownieuws, op TMF of bij Idols. Een spelshow over ontwikkelingssamenwerking behoort ook tot een van de mogelijkheden.

Onderwijs wordt gezien als de belangrijkste manier om mensen op jonge leeftijd op de hoogte te brengen van ontwikkelingssamenwerking, bijvoorbeeld bij geschiedenis of maatschappijleer. De overheid zou dit kunnen stimuleren door lespakketten beschikbaar te stellen. Een enkeling vindt dat het de verantwoordelijkheid is van een ouder en dat het bij het opvoeden van je kinderen hoort.

Jongeren geven ook aan dat aansluiting via Hyves een mogelijkheid zou zijn, maar concrete invulling kan daar niet aan gegeven worden.

Soms geeft men aan meer informatie te willen hebben over wat men zelf kan doen. Het is voor de meeste mensen niet duidelijk hoe er nu een bijdrage geleverd kan worden, meer kennis hierover zou de drempel kunnen verlagen om daadwerkelijk iets te doen.

Filmpjes met Bekende Nederlanders worden regelmatig als irritant gezien. Men heeft het idee dat veel BN-ers niet echt betrokken zijn en vooral in actie komen vanuit eigen of geldelijk belang, men noemt bijvoorbeeld Caroline Tensen. Slechts een enkele BN-er wordt gezien als echt betrokken; Paul van Vliet (Unicef) en Marco Borsato (War Child), en Jan Pronk in zijn rol als minister van ontwikkelingssamenwerking. Veel mensen geven aan dat ze wel wat zouden willen zien van de geboekte resultaten.

"Beetje Popie Jopie gedrag, er zijn er maar een paar tussen die echt zijn." (OL)

"Maak er een leuke documentaire over die wordt uitgezonden om 20:30. Dat kijk ik net zo lief hoor." "Ja, dat je ziet hoe het was en hoe het gevorderd is". "Ja, het werkt nu andersom, het wordt nu een nieuwsitem als het corrupt is of niet werkt." (OH)

"Dit is wat er gedaan moet worden en dit is er gedaan." (JL)

"Of doe zoiets als het beste ontwikkelingsdoel van Nederland. Een spelshow om er hele ideeën uit te halen. Ik weet zeker dat daar hele goede ideeën uitkomen." (JL)

"Meer voorlichting over wat je zelf kan doen. Zo van, je kunt je daar inschrijven voor dat initiatief. Misschien zou ik dan niet naar een resort gaan, maar ergens gaan helpen." (JH)

"Niet het zielige. het werkt niet bekrachtigend om slachtoffers te helpen." "Het is al tig jaar zo zielig." (OL)

2.4.5 Millenniumdoelen

De Millenniumdoelen zijn onbekend. Het stellen van doelen wordt gezien als positief, zolang de doelen wel een voldoende realiteitskarakter hebben.

Kennis

De meeste respondenten hebben nog nooit van de millenniumdoelen gehoord. Slechts een enkeling is er mee bekend en kan één à twee thema's noemen die binnen de doelen passen. Op het moment dat de millenniumdoelen kort getoond worden, zeggen een paar mensen het wel te herkennen, men kan echter niet achterhalen waarvan men het kent.

"Het begint me nu te dagen." (OL)

"Daar is dan weinig gehoor aan gegeven... ik lees ook de krant en kijkt het nieuws, maar ik heb het niet echt gezien." (OH)

Houding

Over het algemeen vindt men het een goed idee dat er afspraken gemaakt worden over de resultaten van ontwikkelingssamenwerking. Toch bestaat er redelijk wat scepsis over de millenniumdoelen. Een aantal mensen noemen de doelen te ambitieus, zoals een respondent omschreef: "Dat dat niet ging lukken had ik je in 2000 ook al wel kunnen vertellen." Maar een doel dat minder concreet gesteld is, zoals het terugdringen van kindersterfte, is weer te vaag. "Dus als je 1 kind minder laat sterven heb je je doel al bereikt?" aldus een hoger opgeleide jongen.

Gedrag

Het stellen van doelen als de millenniumdoelen wordt vooral gezien als een taak voor overkoepelende organisaties als de VN en de betrokken overheden. Het zien van de doelen, vertaalt zich niet in een actiegerichte houding van de respondenten. De doelen realiseren, wordt eerder gezien als een verantwoordelijkheid van een land dan van een individu. Slechts een enkeling geeft aan dat "mensen zelf actie moeten ondernemen".

"Het zijn zoveel doelen." (JL)

"Beter met 1 doel bezig houden dan met allemaal." (JL)

"Als je ze niet stelt dan kun je er ook niet komen." (JL)

"Iedereen naar school lukt nooit, de helft misschien wel." (JL)

"Het moet wel haalbaar zijn, niet te hoog gegrepen." (OH)

"Dat is iets voor de regering in samenwerking met organisaties."

(JL)

2.5 Verhouding kennis, houding en gedrag

2.5.1 Relatie en beïnvloeding kennis, houding en gedrag

De relaties tussen kennis, houding en gedrag zijn niet eenduidig en rechtlijnig.

Kennis, houding en gedrag grijpen op veel verschillende manieren op elkaar in. Veel gedrag wordt bijna onbewust gedaan vanuit achtergrond, opvoeding, cultuur en omgeving. Dit gedrag leidt in een aantal gevallen, met name wanneer actief gedrag richting ontwikkelingssamenwerking plaatsvindt, tot het min of meer actief verzamelen van kennis over ontwikkelingssamenwerking om de resultaten van het gedrag te zien of om het gedrag te rechtvaardigen.

Daarbij leidt meer kennis over ontwikkelingssamenwerking niet automatisch tot een positievere houding. Dit zeker wanneer feiten die over ontwikkelingssamenwerking ter beschikking komen over verkeerde bestedingen of samenwerking met corrupte regimes gaan. Activiteiten op het gebied van ontwikkelingssamenwerking kunnen hierdoor een negatieve lading krijgen. Het zien van positieve resultaten van inspanningen, vooral op microniveau of via projecten van bekenden/familie, leidt tot grotere betrokkenheid en actiebereidheid. Dus als men het vertrouwen heeft dat inspanningen goed terechtkomen, leidt dit tot een grotere actiebereidheid. Kennis over goede resultaten van inspanningen kan dus leiden tot een positievere houding en grotere actiebereidheid voor deze inspanningen.

Ondanks de in de grond positieve houding ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking, veelal gebaseerd op cultuur en achtergrond, leidt deze positieve houding niet altijd tot een actief gedrag. Hierbij spelen namelijk ook persoonlijke omstandigheden en verwachtingen ten aanzien van de inspanningen een rol.

HOOFDSTUK 3
SAMENVATTING EN
CONCLUSIES

3.1 Samenvatting

3.1.1 Ontwikkelingssamenwerking in het leven van de burger

Men heeft over het algemeen een positief beeld over ontwikkelingssamenwerking. De kern van ontwikkelingssamenwerking is het zorgen dat landen op lange termijn zelfstandig verder kunnen. Opleiden, training, samenwerking en coördinatie zijn sleutelwoorden in de uitvoering van ontwikkelingssamenwerking. De ideale wereld bestaat niet in de ogen van de meeste mensen, maar grotere gelijkheid is wel bereikbaar en nastrevenswaardig.

Men heeft een positieve grondhouding bij ontwikkelingssamenwerking maar ook een groot aantal negatieve gevoelens/onzekerheden. Vooral ouderen zijn in de loop der jaren kritischer geworden over de resultaten van ontwikkelingssamenwerking. Toch blijft men positief ingesteld ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking. Hoewel men verwacht dat ontwikkelingssamenwerking altijd nodig zal blijven, is men toch van mening dat het altijd zin heeft. Ontwikkelingssamenwerking wordt wel als belangrijk gezien, maar het heeft geen prioriteit in het dagelijkse leven.

Uit de term Internationale Samenwerking spreekt veel meer gelijkwaardige samenwerking op internationaal niveau ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking, waar het gevoel van hulpverlening veel sterker aan kleeft. De term krijgt hierdoor een andere lading dan ontwikkelingssamenwerking, het kan namelijk ook samenwerking tussen westerse landen betekenen.

3.1.2 Persoonlijke betrokkenheid

Oriëntatie op de wereld beïnvloedt het gevoel van urgentie voor ontwikkelingssamenwerking in positieve zin. Vooral persoonlijke banden met ontwikkelingslanden leiden vaak tot actieve betrokkenheid.

Barrières voor persoonlijke bijdragen zijn angst dat de donaties niet goed terecht komen, een moeilijke inpasbaarheid in het dagelijkse leven en de onbekendheid hoe actief iets bij te kunnen dragen.

3.1.3 Wie doet wat en wie moet wat doen

Het beeld van ontwikkelingssamenwerking is weinig compleet en komt vooral tot stand via Goede Doelen organisaties. Toch heeft men een aantal ideeën over hoe ontwikkelingssamenwerking ingezet moet worden.

- De rol van de overheid is vooral coördinerend, sturend en controlerend.
- De rol van ontwikkelingsorganisaties is vooral uitvoerend.
- De rol van het bedrijfsleven is dubbel, maar men ziet wel een verantwoordelijkheid.
- Een eigen actieve rol is voor de meeste burgers moeilijk in te vullen anders dan het doneren van geld.
- Particulieren, kleinschalige initiatieven worden het meest vertrouwd, grotere organisaties hebben als voordeel dat ze meer slagkracht hebben.

3.1.4 Feiten kennis

De kennis over de Nederlandse inspanning is bij een aantal mensen aanwezig, men weet vaak dat Nederland redelijk veel doet, zo'n 1% van BNP denk men vaak. Die inspanning moet ook zo blijven volgens de meeste mensen. De inspanning van andere landen wordt als teleurstellend gezien, Nederland moet een voortrekkersrol nemen om andere landen meer te laten geven.

De Millenniumdoelen zijn vrijwel onbekend. Het stellen van doelen is wel positief, zolang de doelen wel een voldoende realiteitskarakter hebben.

Men heeft slechts fractionele kennis van wat er gebeurt op het gebied van ontwikkelingssamenwerking en van resultaten, maar is daar ook niet actief naar op zoek. Als erom gevraagd wordt wil men graag een reëel beeld van de bestedingen en de resultaten. Hier ziet men een rol voor de overheid.

3.1.5 Kennis, houding en gedrag

De relaties tussen kennis, houding en gedrag zijn niet eenduidig en rechtlijnig, ook omdat veel gedrag onbewust gestuurd wordt vanuit achtergrond, opvoeding, cultuur en omgeving.

3.2 Conclusie

In deze conclusie wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvragen op basis van de in dit rapport aanwezige bevindingen.

Het achterhalen van motieven, achtergronden, en de totstandkoming bij burgers van:

een positieve dan wel negatieve houding hebben ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking?

Burgers hebben een positieve houding ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking. Het streven naar een betere wereld met meer gelijkheid is een waarde die veel mensen aanspreekt. Ondanks deze positieve grondhouding kleeft er ook een negatief imago aan ontwikkelingshulp. Zo zou hulp niet altijd op de juiste plek terecht komen, zijn sommige regeringen te corrupt om succes te boeken, of is het westen zelf debet aan de problemen.

de beoordeling van de geschiktheid van de diverse werkwijzen van ontwikkelingsorganisaties.

Ontwikkelingssamenwerking moet gericht zijn op ontwikkeling op lange termijn en minder op armoedebestrijding alleen. Dit betekent dat de nadruk moet liggen op hulp en samenwerking. Mensen moeten ter plekke worden opgeleid door experts vanuit Nederland. Acties zouden vooral moeten worden uitgevoerd via organisaties en niet via lokale overheden. De Nederlandse overheid zou druk moeten uitoefenen op lokale overheden om voorwaarden te scheppen waarbinnen organisaties kunnen werken.

hun antwoord op de vragen: wat is het probleem, waar ligt de oplossing en wie moet het doen als het om ontwikkelingssamenwerking gaat.

Burgers zien honger en armoede als de grootste problemen in ontwikkelingslanden, corrupte regeringen, klimatologische omstandigheden en westerse belangen zijn daarbij vaak de oorzaak.

Men beschouwt kennisoverdracht van hier naar daar als de belangrijkste oplossing om armoede te bestrijden, daarbij is voorwaarde dat wij niet onze normen opleggen. Bij

voorkeur wordt dit gedaan door ontwikkelingsorganisaties in samenwerking met de lokale bevolking, zodat de bevolking op termijn zelfstandig verder kan.

Microkredieten worden als een belangrijk instrument gezien, omdat het mensen in staat stelt hun eigen zaak op te zetten, vanuit persoonlijke motivatie. Daarbij is het verstrekken van microkredieten een veilige methode waarbij corruptie weinig kans krijgt.

Men heeft vertrouwen in de medewerkers van ontwikkelingsorganisaties die werken in het veld, omdat deze mensen werken vanuit hun hart zonder er rijk van te worden. Men is echter wel bang dat bij grotere ontwikkelingsorganisaties geld aan de strijkstok blijft hangen. Waar kleinere ontwikkelingsorganisaties beter gebruik maken van het geld, denkt men dat grotere organisaties meer slagkracht hebben, doordat zij in staat zijn te lobbyen.

Particuliere initiatieven worden vaak positief beoordeeld omdat men goed weet wat er met het geld gebeurt. Men krijgt vaak informatie uit de eerste hand en dit schept vertrouwen.

Mensen die reizen geven eerder geld aan lokale initiatieven, zowel initiatieven die worden opgestart in Nederland als in het ontwikkelingsland zelf, omdat men zelf heeft gezien en gehoord wat er gedaan wordt.

Bij ontwikkelingssamenwerking zou de overheid met name druk moeten uitoefenen op corrupte regeringen en niet moeten samenwerken met slechte regimes. Naast het beschikbaar stellen van fondsen zou de overheid goed moeten controleren of het geld op de juiste plaats terecht komt. Coördinatie op Europees of VN niveau zou moeten zorgen voor een eerlijke verdeling van de hulp. Dit mag echter niet ten koste gaan van eigen bevoegdheden en transparantie.

Men ziet bedrijven niet als onafhankelijk als het gaat om ontwikkelingssamenwerking. De werkgelegenheid die zij brengen wordt vaak gezien als eigenbelang, wat niet past bij het idee van hulp bieden. Men vindt het moeilijk om het bedrijfsleven een goede rol toe te schrijven.

hun bekendheid met de millenniumdoelen.

Men weet weinig van de millenniumdoelen. Een enkeling ken er één of twee te noemen, maar het staat niet duidelijk op het netvlies. Men vindt het stellen van mondiale doelen echter wel goed, mits ze concreet, meetbaar en haalbaar zijn.

het zelf, al dan niet, actief zijn op het terrein van ontwikkelingssamenwerking.

De meeste mensen zien het doneren van geld aan goede doelen of particuliere initiatieven niet echt als een actieve bijdrage op het terrein van ontwikkelingssamenwerking. Onder een actieve bijdrage verstaat men zelf naar een land toegaan en/of in Nederland actief vrijwilligerswerk doen.

Men is positief over ontwikkelingssamenwerking, maar ontwikkelingssamenwerking is geen prioriteit in het dagelijkse leven: het is een ver van mijn bedshow.

Men weet dat Nederland als land redelijk veel doet, waardoor er geen schuldgevoel bestaat als men zelf niets doet. Daarbij geven mensen die wel een actieve bijdrage zouden willen leveren aan dat ze niet weten wat ze kunnen doen en hoe het in te passen in hun dagelijkse leven.

Mensen met een relatie met een ontwikkelingsland (door reizen, familiebanden in ontwikkelingslanden of particuliere initiatieven in de directe omgeving) leveren vaker een actieve bijdrage.

hun mening over de hoogte van het overheidsbudget voor ontwikkelingssamenwerking.

Hoewel men niet precies weet wat Nederland uitgeeft aan ontwikkelingssamenwerking, heeft men wel het idee dat Nederland een goede inspanning levert. Als men hoort dat Nederland 0.8 procent van het bruto nationaal product (BNP) beschikbaar stelt voor ontwikkelingssamenwerking is men daar trots op. Dit zeker in vergelijking met andere landen. Men vindt 0.8 % BNP prima, men zou liever zien dat andere landen meer uitgeven dan dat Nederland minder uitgeeft.

Het verklaren van de aangetroffen verschillen tussen:

jongeren tot 30 jaar en 30-plussers.

Jongeren lijken eerder bereid een bijdrage te leveren aan ontwikkelingssamenwerking dan 30-plussers. Zij hebben doorgaans meer vertrouwen dat er oplossingen zijn. Hieraan lijken een aantal redenen ten grondslag te liggen:

- jongeren zijn vanaf een eerdere leeftijd in aanraking gekomen met reizen en hebben vaker een relatie met andere landen
- jongeren bezitten een stukje optimisme over de toekomst, waarbij ouderen vaker de ervaring hebben dat het toch niet werkt

- jongeren hebben meer tijd iets te doen, terwijl ouderen meer met hun eigen gezin bezig zijn
- jongeren hebben vaker vanuit school of van huis uit meegekregen dat ontwikkelingssamenwerking iets goeds is, voor veel ouderen was dit niet aan de orde.

lager en hoger opgeleiden.

Zowel lager als hoger opgeleide mensen staan positief ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking, ontwikkelingssamenwerking is voor de meeste mensen echter geen prioriteit in het dagelijkse leven. De oriëntatie op de wereld blijkt een redelijke graadmeter voor de urgentie die men geeft aan ontwikkelingssamenwerking (zie model pagina 28). Hoger opgeleiden lijken in het dagelijkse leven vaker een mondiale oriëntatie te hebben, lager opgeleiden zijn meer lokaal gericht.

Een ander verschil is dat hoger opgeleiden oplossingen voor ontwikkelingslanden meer zoeken op basis van opleiding en samenwerking, terwijl lager opgeleiden eerder geneigd zijn te denken dat we vooral hulp moeten bieden. Na langere discussie is voor zowel lager als hoger opgeleiden de lange termijn visie belangrijk in ontwikkelingssamenwerking.

Hoe komen burgers aan kennis over internationale samenwerking

Burgers krijgen informatie over ontwikkelingssamenwerking vooral via TV; commercials en shows van goede doelen, het journaal, documentaires en films. Mensen die geld doneren of op een andere manier betrokken zijn, ontvangen soms informatie via (online) nieuwsbrieven. Alleen indien er naar gevraagd wordt in de discussie, heeft men behoefte aan informatie over de wat er wordt bereikt met het geld voor ontwikkelingssamenwerking. Op andere momenten is het onderwerp te weinig relevant in het dagelijkse leven om er over na te denken of informatie over te zoeken.

Daarbij heeft men behoefte heeft aan positieve berichten over de resultaten en besteding van het geld. Bijna niemand zoekt actief naar informatie over ontwikkelingssamenwerking, het is niet urgent genoeg in het dagelijkse leven van de meeste Nederlanders.

Het verkrijgen van inzicht in mogelijke verbanden tussen kennis, houding en gedrag

De verbanden tussen kennis, houding en gedrag zijn niet eenduidig.

Het vergaren van kennis over ontwikkelingssamenwerking kan zowel tot een positievere als een negatievere houding leiden, afhankelijk van het succes van de resultaten.

Negatieve berichtgeving over misstanden kan de actiebereidheid sterk verminderen.

Een besluit een bijdrage te leveren aan ontwikkelingssamenwerking is van veel meer afhankelijk dan enkel een positieve houding. Belangrijke factoren van invloed zijn opvoeding, persoonlijke banden met ontwikkelingslanden (bijvoorbeeld afkomst of familie in ontwikkelingslanden), en een actieve oriëntatie op de wereld (zoals reizen).

Communicatiemogelijkheden

Ontwikkelingssamenwerking zou dichterbij de burger kunnen worden gebracht door het beeld over ontwikkelingssamenwerking meer in te vullen via het tonen van de noodzaak en positieve resultaten. Dit kan (actieve) betrokkenheid stimuleren.

In transparante communicatie naar de burgers kunnen de volgende punten worden meegenomen:

- wat besteedt de overheid aan ontwikkelingssamenwerking, waar wordt het besteed en via welke kanalen
- wat zijn de resultaten van ontwikkelingssamenwerking op korte en lange termijn
- laat zien wat er in internationaal opzicht gebeurt en hoe Nederland een voortrekkersrol op zich neemt
- stimuleer als overheid het bedrijfsleven om in ontwikkelingssamenwerking te investeren op een oprechte manier en zorg voor communicatie daarover
- toon een bevlogen minister en bevlogen medewerkers en zorg dat andere ministeries zich ook positief uitspreken over ontwikkelingssamenwerking en dat het hele kabinet de boodschap uitdraagt
- maak burgers duidelijk wat zij zelf kunnen doen.

BIJLAGEN

CHECKLIST

RESPONDENTENOVERZICHT

CHECKLIST TEN BEHOEVE VAN GROEPSDISCUSSIES

onderzoeksdatum : 24 + 25 november

projectnummer : 2174

locatie : PQR, Amsterdam

---

1. INTRODUCTIE

10'

- welkom
- doel van het onderzoek; bespreken van jullie ideeën over Internationale Samenwerking
  - er zijn geen foute antwoorden, het gaat om jullie mening
- uitleg apparatuur en notulist
- anonimiteit en rapportage
- introductie van de respondent:
  - voornaam, leeftijd, beroep, samenstelling huishouden, hobby's
  - hoe sta je in het leven
  - wat is belangrijk in het leven op dit moment
  - wat is belangrijk in de maatschappij op dit moment

2. ONTWIKKELINGS SAMENWERKING ALGEMEEN

40'

[Interviewer: het is de bedoeling mensen zoveel mogelijk in eigen woorden te laten praten over IS en OS. Het gaat vooral over gevoel, beweegredenen, emotie en terminologie. Veel feitelijkheden zijn al bekend uit de Barometer. Dus vooral een discussie met de respondenten. In de analyse goed onderscheid maken tussen kennis, houding en gedrag]

- waar denken jullie aan bij ontwikkelingssamenwerking
  - spontaan
  - wat komt er in je op (associaties, woorden, beelden, gevoelens, etc.) *[interviewer: noteer op flipover]*
  - wanneer praat je over OS, wat is een definitie van OS
  - wat valt er onder OS (welke steun, welke landen)
  - hoe ziet het eruit in de praktijk
  - is het gevoel bij OS meer positief of negatief, warm of koud, noodzakelijk kwaad, sociale verplichting, hun schuld, onze schuld, etc.
  - hoe kom je aan die gevoelens
- hoe betrokken voel je je bij OS
  - waarin uit zich dat
  - waar komt die betrokkenheid vandaan, wat zijn de beweegredenen, motivaties
  - welke angsten/barrières heeft men bij het geven van geld, om actief of niet-actief deel te nemen etc
- hoe kijken jullie naar ontwikkelingssamenwerking
  - spontaan
  - hoe noodzakelijk is het
  - hoe belangrijk is het ten opzichte van andere beleidsterreinen, bv onderwijs, gezondheidszorg, defensie, milieu, etc.
  - waarom is het nodig (en waarom niet)
  - wat is er goed aan
  - wat is er minder goed aan
  - is jullie mening over OS in de loop der jaren veranderd

- wat veranderde er
- hoe kwam dat
- soms wordt OS ook wel Internationale Samenwerking genoemd
  - wat vinden jullie daarvan
  - wat roept IS op, associaties, woorden, beelden, gevoelens, etc.
  - wat valt er allemaal onder
  - is het gevoel bij Internationale Samenwerking meer positief of negatief, warm of koud
- hoe verhoudt IS zich tot OS

3. WAT IS HET PROBLEEM VAN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING EN WIE MOET HET OPLOSSEN 50'

- waar gaat het eigenlijk om bij OS
- wat maakt een land een ontwikkelingsland
- wat zijn de grootste problemen
- hoe zijn die tot stand gekomen
- wat kan er aan gedaan worden, leg eens uit
- gaat het om armoedebestrijding of over ontwikkeling, wat is het uiteindelijke doel
- hoe moet er geholpen worden (geld, samenwerking, technische steun, sturen experts, directe investeringen, grootschalig, kleinschalig, etc.)
- wie moet wat doen, leg eens uit
  - wat moet er dan veranderen
- wat gebeurt er volgens jullie op het gebied van hulpverlening
  - spontaan
  - wie zijn er allemaal betrokken
  - wie doet wat
  - wie vallen op op een positieve manier, wie op een negatieve manier
  - wat is de rol van Nederland/de overheid
  - wat is de rol van de EU, VN
  - wat is de rol van ontwikkelingsorganisaties (*zoals Oxfam Novib, Care, Hivos, Plan*)
  - wat is de rol van het bedrijfsleven
  - wat is de rol van de burgers, hoe zijn de burgers erbij betrokken
- als we even verder praten over de overheid, wat doet de overheid op het gebied van OS
  - hoe dan
  - wie is er verantwoordelijk bij de overheid
  - welk ministerie
  - wie is de minister
  - wat is de rol van de politiek/politieke partijen
- wat vinden jullie van de betrokkenheid van de overheid
- hebben jullie enig idee hoeveel de overheid uitgeeft aan OS (*absoluut of % van BNP*)
- hoe kijken jullie hier tegenaan
- hoe verhoudt wat Nederland doet zich tot wat andere landen doen
  - wanneer doet een land het goed, wanneer niet
  - welke landen doen het erg goed
  - welke landen juist niet
  - wat doet dat met je

*[Interviewer legt eventueel uit dat NL overheid nu 4.9 miljard, = 0.8 BNP besteed. Mondiale afspraak = 0.7 BNP. **Stimulus** met lijstje hoeveel verschillende landen besteden aan OS, absoluut en als % van BNP. Ook stimulus van de geldstromen kan behulpzaam zijn. Wat gaat rechtstreeks, wat gaat via organisaties etc.]*

- wat vinden jullie hiervan
- is dat goed en waarom / wat is daar goed aan
- is dat slecht en waarom / wat is daar niet goed aan
- als jullie konden kiezen, moet de overheid de besteedbare fondsen vergroten, verkleinen of gelijk houden
  - waarom vergroten en waaraan meer besteden
  - waarom verkleinen en waaraan minder besteden
  - waarom gelijk
  - hoe moeten de geldstromen verdeeld worden
  - speelt de huidige economische crisis hierbij een rol, is dat een tijdelijk of blijvend effect
- zijn de problemen eigenlijk wel op te lossen
  - waarom wel
  - waarom niet
- is hulp bieden zinvol
  - waarom wel
  - waarom niet
- heeft OS in de afgelopen decennia effect gehad
  - wat hebben jullie als resultaten gezien/waargenomen
  - hoe hebben jullie die resultaten waargenomen
  - waarom heeft het wel effect gehad
  - waarom niet
  - moeten we onveranderd doorgaan of juist niet
- wat is de ideale oplossing voor de toekomst (*lange termijn*)
  - wie moet dat doen
  - hoe zal de situatie er of 3, 10 20 jaar uitzien

4. EIGEN ROL

40'

- doen jullie ook dingen om mensen te helpen in ontwikkelingslanden
  - spontaan
  - waarom wel
  - waarom niet
  - wat doen dan jullie dan (*Interviewer let op: geld doneren en hoe dan, grote org, kleine org. loterijen, eigen projecten, projecten van bekenden, doneren dan wel activiteiten*)
  - waarom dat (is dat een bewuste keuze)
  - wat voor rol speelt wat je in de media hoort/ziet, wat je van huis uit hebt meegekregen, wat anderen je vertellen, wat je hebt geleerd op school, de kerk, het werk etc.
  - is dat veranderd tov vroeger
    - wanneer is dat veranderd
    - waardoor is dat veranderd
    - waardoor is het niet veranderd
  - van hen die het wel doen: twijfelen jullie wel eens aan het nut ervan
    - waarover twijfelen jullie
    - waar komt dat door
    - heeft dat invloed op wat je doet
    - hoe zou dat kunnen veranderen
  - voor hen die het niet doen: hebben jullie wel eens overwogen om iets te doen
    - wat hebben jullie overwogen

- waar komt dat nou door
  - hebben jullie dit ook gedaan
  - waarom wel
  - waarom niet
- kennen jullie mensen in je omgeving die dingen hebben opgezet om ontwikkelingslanden te helpen
  - wat doet men
  - hoe verhouden deze initiatieven zich ten opzichte van andere initiatieven, overheidssteun etc.
  - wat gaat er beter
  - wat gaat er slechter
- speelt de huidige economische crisis een rol in OS
  - hoe dan
  - heeft de crisis invloed op jullie eigen gedrag, hoe dan
- hoe raken jullie op de hoogte van ontwikkelingssamenwerking in je dagelijkse leven
  - spontaan
  - actief – zoeken jullie wel eens zelf informatie
  - passief – (via tv, reclame, brochures, etc.)
    - wat doet het met jullie
    - wat doe je ermee
    - wat is de tone-of-voice van de berichtgeving
- wat willen jullie weten van OS
- hoe moet dat verteld worden
- welke berichten maken dat je je meer/minder betrokken voelt
- hoe horen jullie nu wat de overheid doet op het gebied van OS
- wat hebben jullie gehoord van wat de overheid doet
- kennen jullie goede doelen die bijdragen aan OS
- wat vinden jullie van zulke goede doelen
- hoe horen jullie van goede doelen die hulp bieden bij OS
  - zijn jullie daardoor wel eens overgegaan op een bijdrage
  - kunnen jullie aangeven waardoor jullie zijn overgegaan op een bijdrage
  - zijn er ook redenen waardoor je afhaakt, welke dan
- zijn er bepaalde campagnes voor goede doelen die zijn blijven hangen
  - hebben dezen effect op jullie gehad
  - waarom wel
  - waarom niet
- wat vinden jullie prettige campagnes/wervingsacties
- wat vinden jullie irritant aan campagnes/wervingsacties

5. THEMA'S MDG'S EN KLIMAAT

[Interviewer: achter de hand houden en alleen bespreken indien respondenten daar over beginnen. Dus gebruiken als stimulus voor het gesprek, het gaat niet over de feitelijkheden]

- hebben jullie wel eens van de Millennium Doelen gehoord
- kunnen jullie er een paar noemen (*noteer op flipover*)

[Interviewer behandelt de genoemde mdg's één voor één, daarna de resterende thema's. De thema's zijn: extreme armoede en honger uitbannen, basisschool voor iedereen, gelijkheid mannen en vrouwen, terugdringen kindersterfte, gezondheid moeders verbeteren, HIV/AIDS, malaria en TB bestrijden, duurzame leefomgeving waarborgen (biodiversiteit, schoner drinkwater)]

betere sanitaire voorzieningen), wereldwijde samenwerking ontwikkeling (eerlijke handel, schuldsanering, toegang medicatie en toegang ICT).] [stimulus hoofdthema's op een kaart en uitgewerkte thema's op afzonderlijke kaarten, alleen gebruiken indien gewenst/nodig]

- wat houdt het thema in, wat verstaan jullie er precies onder
- hoe ernstig is dit thema
- wat moet er aan dit thema gedaan worden
- hoe moet het worden opgelost
- wie moet dit doen
  - waarom juist zij
- doet iemand van jullie iets op dit vlak
  - wat dan
  - is er een reden voor
- vinden jullie dit thema belangrijk
  - waarom wel
  - waarom niet

Interviewer herhaalt dit per thema

- kunnen jullie de thema's ranken
  - waarom deze ranking

- hoe verhouden campagnes die er nu veel gevoerd worden voor het klimaat zich tot ontwikkelingssamenwerking

6. NCDO

5'

- als ik vertel dat de NCDO (Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling) dit onderzoek laat uitvoeren, wat denken jullie dan

7. AFSLUITING

5'

- vragen van de klant
- hartelijk dank
- vergoeding en handtekening.

RESPONDENTENOVERZICHT

Datum + tijd : **24 november 2009** **17.00 – 19.00**
Projectnummer : **2174**
Locatie : **Amsterdam**

Naam	Lft.	Huishouden + lft kids	Beroep	Parttime/ fulltime	Opleiding	Inkomens - niveau	Frequentie kerk	nationaliteit
Dhr. Chris	24	Single	Student/ horeca	Parttime	Academisch bachelor	Beneden modaal	Vrijwel nooit	Nederlandse
Mw. Roxanne	27	Relatie	Planner	Fulltime	HBO	Net boven modaal	Vrijwel nooit (kerst)	Nederlandse
Mr. Liselotte	25	Relatie	Consulent	Fulltime	HBO	Modaal/boven modaal	Nooit	Nederlandse
Mw. Nadine	30	Alleenstaand; 4 en 6	Adm. medewerkster	Parttime	HBO	Beneden modaal	Nooit	Nederlandse
Dhr. Oscar	30	Relatie	Riskmanager	Fulltime	WO	Boven modaal	1x p.mnd katholieke	Spaanse
Dhr. Jamy	30	Alleenstaand	Communicatie adviseur	Fulltime	WO	Boven modaal	Nooit	Nederlandse
Mw. Sharon	29	Gehuwd; 2	Coördinator middelbare school	Fulltime	HBO+	Modaal	1x p.mnd synagoge	Joodse (Algerije)
Dhr. Wouter	23	Alleenstaand	Expositie opbouwer	Weekend	Bachelor	Beneden modaal	nooit	Nederlandse

Datum + tijd : **24 november 2009** **20.00 – 22.30**
Projectnummer : **2174**
Locatie : **Amsterdam**

Naam	Lft.	Huishouden + lft kids	Beroep	Parttime/ fulltime	Opleiding	Inkomens - niveau	Frequentie kerk	nationaliteit
Mw. Marjon	33	Samenwoned	Adm. medewerkster	Fulltime	MBO	Modaal	Nooit	Nederlandse
Mw. Henny	51	Alleenstaand: 26	Adm. medewerkster	Parttime	MAVO	Beneden modaal/Modaal	Vakantie	Nederlandse
Dhr. Peter	63	Gehuwd; 32	WAO		MULO	Beneden modaal	Nooit	Nederlandse
Dhr. Paul	54	Gehuwd; 14, 20	Huismeester	Fulltime	MBO	Modaal	1x p.wk katholieke	Nederlandse
Dhr. Evert	55	Samenwoned	Begeleider gehandicapte jongeren	Parttime	MAVO	Beneden modaal	Nooit	Nederlandse
Dhr. Yigal	32	Gehuwd; 2	Medisch serviceteam prewonen	Fulltime	MAVO	Modaal	1x p.mnd synagoge	Nederlandse/ Irakese
Mw. Emily	36	Samenwoned	Beginnend ondernemer alternatieve geneeskunst	Fulltime	HBO	Modaal	Vrijwel nooit	Nederlandse

Datum + tijd : **25 november 2009**
Projectnummer : **2174**
Locatie : **Amsterdam**

17.00 – 19.30

Naam	Lft.	Huishouden + lft kids	Beroep	Parttime/ fulltime	Opleiding	Inkomens - niveau	Frequentie kerk	nationaliteit
Dhr. Ohran	20	Alleenstaand	HBO student		MBO	Beneden modaal	1x per jaar moskee	Iraakse
Mw. Fleur	19	Thuiswonend	Uitzendbureau	30 u	VWO	Beneden modaal	1 of enkele malen per jaar	Nederlandse
Mw. Kirsten	28	Samenwonend	Stewardess	Fulltime	MBO	Modaal	1 x per maand protestants	Nederlandse
Mw. Jella	30	Samenwonend	Adm. medewerkster	32 uur	MBO	Modaal	Circa 4x p.j.	Nederlandse
Dhr. Stacey	28	Alleenstaand; 7	Huismoeder		MAVO	Beneden modaal	5/6x per jaar	Nederlandse/ Antilliaanse
Dhr. Amando	19	Relatie; 4 weken	Vuilnismen	Fulltime	LBO	Beneden modaal	nooit	Nederlandse
Dhr. Nick	20	Thuiswonend	Organisatie sportafdeling	Fulltime	HAVO	Beneden modaal	Nooit	Nederlandse
Dhr. Marco	20	thuiswonend	sportopleiding	Fulltime	MBO	beneden modaal	Nooit	Nederlandse

Datum + tijd : **25 november 2009**
Projectnummer : **2174**
Locatie : **Amsterdam**

20.00 – 22.30

Naam	Lft.	Huishouden + lft kids	Beroep	Parttime/ fulltime	Opleiding	Inkomens - niveau	Frequentie kerk	nationaliteit
Mw. Nathalie	41	Gehuwd; 12	Bankemployee	Parttime	MAVO	Boven modaal	1 of enkele malen per jaar	Nederlandse
Mw. Linda	50	Alleenstaand	Maatschappelijk Werk	Parttime	HBO	Iets boven modaal	1 of enkele malen per jaar	Nederlandse
Dhr. Frans	61	Alleenstaand	Instructeur deltavliegen	Parttime	HBO	Iets onder modaal	Nooit	Nederlandse
Mw. Mirella	33	Samenwonend	Fitness instructrice	Fulltime	MBO	Boven modaal	Nooit	Nederlandse
Dhr. Hans	51	Samenwonend + kind	Regisseur/ uitv. prod. tv progr.	Fulltime	HBO	Boven modaal	Enkele malen per jaar rooms katholieke	Nederlandse
Dhr. Michel	62	Gehuwd; 23, 26	Adviseur organisatie	Parttime	HBO	Boven modaal	1x per maand katholieke	Nederlandse
Dhr. Mark	35	Relatie	Beleids-medewerker	Fulltime	HBO	Modaal	Nooit	Nederlandse
Mw. Irene	47	Alleenstaand; 12	Ass. financial controller	36 uur	HBO	Boven modaal	1x per maand kerk	Surinaamse

Figuur pagina 14 in kleur

